

Tartu Ülikool
Filosoofia ja semiootika instituut
Semiootika osakond

Tshinar-Kristi Shahmardan

Kultuurisemiootiline vaade väliseestlaste rahvusidentiteedi tunnetusele

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Elin Sütiste
Keeletoimetaja: Triin Truuvert

Tartu
2023

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Väliseestlus, väljaränne ja tagasipöördumine	7
1.1. Väliseestlus ja kodueestlus	7
1.2. Väljaränne, selle erinevad lained, väljasaadetud ja tagasipöördumine	8
1.2.1. Väljaränne	8
1.2.1.1. Väljarände esimene laine	8
1.2.1.2. Väljarände teine laine	9
1.2.1.3. Väljarände kolmas laine	10
1.2.2. Küüditamine	10
1.2.3. Tagasipöördumine	11
2. Kultuurist ja kultuurimälust	13
2.1. Kultuur	13
2.1.1. Kultuurimälu	13
3. Identiteedist ja ideoloogiast	15
3.1. Grupiidentiteet	16
3.2. Etniline identiteet ja keeleidentiteet	16
3.3. Rahvusidentiteet	17
3.4. Kultuuriline identiteet	18
3.4.1. Mitmikidentiteet ja mitmekultuuriline identiteet	20
3.5. Väliseesti ideoloogia	21
3.6. Kuulumine	22
4. Küsitlus väliseestlastele ja selle analüüs	24
4.1. Küsimustiku koostamine ja metoodika	24
4.2. Küsitluse tulemused ja tulemuste analüüs	26
4.2.1. Ühised küsimused	27
4.2.2. Lisaküsimused	45
4.3. Järeldused	47
Kokkuvõte	52
Kirjanduse loetelu	54
Lisad	60
Summary	72

„Identity only becomes an issue when a person's sense of belonging is disrupted.“

(Preece 2016: 2)

Sissejuhatus

Suhe eestluse ja väliseestluse vahel ning eriti nende erinevused on midagi, mis on mulle juba mõnda aega huvi pakkunud, kuna olen ise väliseestlane, Soomes sündinud ja alles täiskasvanuna Eestisse kolinud. Ise märkasin enda väliseestlust, või pigem seda, kuidas kodueestlastest erinen, esimest korda siis, kui hakkasin teismeeas tihedamini Eestis käima ning samas osalema väliseesti lastele ja noortele korraldatud laagrites, mis on mõeldud selleks, et kõnelda noortele nende eesti juurtest, õpetada eesti keelt ning aidata neil paremini Eesti ühiskonda integreeruda. Kui seda esimest korda märkasin, ei osanud ma aru saada, milles ma erinesin, kuid olin kindel, et asi ikkagi on nii. Sama märkasin ka siis, kui kolisin 19aastasena Eestisse ja asusin õppima Tartu Ülikooli semiootikaprogrammis. Hakkasin kohe märkama neid erinevusi enda ja kodueestlaste vahel, mida olin juba varasemas eas täheldanud. Esimene, mis tähelepanu tõmbas, oli mind ümbritsevate tartlaste eesti keel. See oli midagi harjumatu, kuigi eesti keel oli mul emakeele tasemel selge, vähemalt testi järgi. Teine aspekt, millele tähelepanu pöörasin, olid asjad, mida minu kursusekaaslased pidasid naljadeks. Kui kõnelesin sellest, mis puudutab minu ja kohalike eestlaste vahelisi arusaamatusi, teiste väliseestlastest tuttavatega, selgus, et ka teistel on sarnaseid kogemusi. Justkui oleksin oma, aga tunnen end võõrana. Siit tekkiski mul huvi aru saada, kuidas erinevad väliseestlaste keel, kultuur ja enda tajumine eestlasena kodueestlaste omadest. Milline on väliseestlase rahvusidentiteet?

Teema on muutunud üha relevantsemaks, kuna väliseestlastele on juba mitmeid aastaid reklaamitud Eestisse tagasipöördumist. Sellega alustatakse varakult, näiteks väliseestlastele mõeldud noortelaagrites, mille raames tuuakse väliseesti noori alates 13. eluaastast Eestisse, et nad õpiksid eesti kultuuri, keelt ja elu paremini tundma. Lisaks jagavad organisatsioonid nagu Global Estonia infot tagasipöördumise kohta ja pakuvad teenuseid, millega seda protsessi edendada (Global Estonian). Eesti riik pakub tagasipöörduvatele väliseestlastele rahalist toetust (Integratsiooni Sihtasutus 2022). Kuna Eestisse naaseb igal aastal peaaegu 7000 väliseestlast

(Global Estonian), on sellega seotud ka integreerumise teema. Kas ja kui hästi on väliseestlased võimelised Eesti ühiskonda integreeruma ning kas see on tingitud neist endast või Eesti ühiskonnast?

Väliseestlaste ja nende identiteedi teemadel on tehtud ka varem mitmeid uurimistöid. Üks viljakamaid autoreid on olnud Aune Valk, kes on nii ükski kui koos teistega avaldanud neil teemadel mitmeid uurimusi, sealhulgas „Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis. Kultuuridevahelisi uurimusi 20. sajandi lõpust“ (Valk 2002); „Keel ja identiteet. Keele roll eestlaste identiteedis“ (Valk 2010); „Eesti identiteet Eestis ja Rootsis“ (Valk, Karu 2002); „Identiteedist ja selle muutumisest väliseesti ühiskonnas“ (Valk, Ojamaa 2011). . Reti Könninge on väliseesti teemal kirjutanud magistritöö „Väliseesti noorte identiteet ja eestlus“ (Könninge 2019). Identiteedi teemat käsitletakse Eesti inimarengu aastaaruandes 2016/2017 väljaandes. („Identiteet avatud maailmas“, ptk 4.5). Samas väljaandes on kirjutatud väliseesti teemal ka teistes peatükkides: „Eestlased maailmas“ (Kumer-Haukanõmm, Telve, ptk 2.1), „Elukoht kui lõimumise mõõdupuu: muutused keelekogukondade elukohtade eraldatuses“ (Leetmaa, ptk 3.3), „Ränne, identiteedi- ja keelemuutused“ (Verschik, ptk 4) ning „Keele rollidest eesti rahvusidentiteedis“ (Ehala, ptk 4.1). Kõige sarnasem minu tööga on olnud uurimus „Eesti väliskogukonnad: identiteet, hoiakud ja ootused Eesti riigi suunal“ (Kaldur *et al.*, 2022), kus tehti teema kohta 12 süvaintervjuud. Ka teiste rahvuste kohta on tehtud sarnaseid identiteediuringuid, näiteks Eesti naabrite, lätlaste kohta on kirjutanud Mierina Kaša (2019). Mainitud tööd ei ole terviklik, vaid pigem ülevaatlik loetelu sel teemal tehtud uuringutest, mis annab mu tööle tausta ja samas ka hea lähtekoha, millises suunas oma tööga liikuda.

Kuigi väliseestluse ja väliseesti identiteedi teemasid on varem uuritud, ei ole varem väliseestlaste rahvusidentiteeti käsitletud kultuurisemiootilisest vaatenurgast. Kultuurisemiootika põhiküsimus on tähenduse tekke probleem (Lotman 1999: 41) ja identiteediloome on loomuldas tähendusseoste loomise protsess. „Identiteediloome on semiootiline protsess, mille käigus individuaalsuses ja kultuurimälus sisalduvad (sageli üksteisele vastanduvad) samastumisvõimalused ühendatakse arusaamaks iseendast suhtes ümbritsevaga.“ (Kotov 2005: 186)

Töö eesmärk on selgitada, mis mõjutab väliseestlaste enesetaju eestlasena ehk nende arusaama enda rahvusidentiteedist. Soovin esile tuua põhjusi, kas ja kui, siis miks väliseestlastel on keeruline eesti kultuuri integreeruda ja/või seda omana tunda. Töö lähtub hüpoteesist, et väliseestlaste rahvusidentiteet (enese määratlemine eestlasena) erineb märkimisväärselt kodueestlaste omast, olenemata vanusest, eesti keele oskusest või sellest, mis on väliseestlaste elukohariik. Töö eesmärgist lähtudes on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Kuidas tajuvad ja sõnastavad väliseestlased oma rahvusidentiteeti?
2. Kuidas suhestuvad väliseestlased kodueestlastega ja kuidas nende vaated ise endale kodueestlastega võrreldes erinevad?

Uurimus põhineb väliseestlastele sotsiaalmeedia kaudu saadetud küsitlusel, millest kogutud andmeid analüüsin ja tõlgendan üldises kultuurisemiootilises raamistikus, toetudes ühtlasi identiteedi- ja kultuurimälu-teemalistele teoreetilistele allikatele.

Küsitluse peamine fookus on teemal, kuidas tajuvad väliseestlased enda rahvusidentiteeti, eriti kokkupuutes kodueestlastega. Nii nagu juba mainisin, on seda tööd inspireerinud kirjutama isiklikud kogemused. Mind huvitab, kas sarnased kogemused on väliseesti kogukondades universaalsed, ja kui mitte, siis kuidas nad minu omadest erinevad ja mis on seda erinevust põhjustanud. Kas seda, kui väliseestlane tunneb end välismaalasena või turistina riigis, mis peaks olema suur osa tema identiteedist, kogevad ka teised väliseestlased ja kas teised inimesed märkavad seda? Kas *eestlus* on midagi, mis kandub väliseestlastele välismaal elades kaasa isegi siis, kui neil puudub kogemus Eestis elamisest? Kas eestlus on omamoodi essents, mida saab defineerida? Kõike seda uurin töös väliseestlaste isiklike arvamuste ja tunnetuste põhjal, kuna saan lähtuda vaid sellest, mida väliseestlased on nõus endast internetis levitatud küsitluse vormis jagama.

Töö koosneb sissejuhatusest, viiest peatükist ja kokkuvõttest. Esmalt käsitlen väliseestluse eri vorme seejärel annan samas peatükis lühikese ülevaate väliseestlaste ajaloost. Teine ja kolmas peatükk loovad töö teoreetilise raamistiku, mis keskendub kultuurimälu ja identiteedi teemadele. Neljandas peatükis tutvustan väliseestlastele jagatud küsitlust, analüüsin vastuseid ning teen analüüsi põhjal järeldused. Kokkuvõttes esitan uurimuse olulisemad tulemused. Töö põhiosale järgnevad lisad, milles on esitatud kõik küsimustiku küsimused nii eesti kui inglise keeles ning

lisaks ka vastused nendele küsimustele mida on kasutatud teiste küsimuste analüüsis kuid neid ennast pole analüüsitud.

1. Väliseestlus, väljaränne ja tagasipöördumine

Selles peatükis käsitlen väliseestluse teemat: selgitan väliseestlaste kohta kasutatud mõisteid ning annan lühiülevaate Eestist lahkumise ajaloost ja põhjustest ning Eestisse tagasipöördumisest. Siinses töös nimetan väliseestlaseks nii neid eestlasi, kes on sündinud välismaal kui ka neid, kes on sündinud Eestis, aga elavad (või on pikemat aega elanud) välismaal. Neid väliseestlasi, kes nüüd elavad Eestis, nimetan tagasipöördunud väliseestlasteks.

1.1. Väliseestlus ja kodueestlus

Väliseestlane on väljaspool Eestit elav eestlane (Eesti õigekeelsussõnaraamat 2018) ja kodueestlane on Eestis elav eestlane. Väliseestlase kohta kasutatakse ka mõistet „diasporaa eestlane“. Diasporaa mõiste pärineb kreeka keelest ja on alguses viidanud juudi kogukondadele, mis tekkisid väljaspool Iisraeli (Anteby Yemini, Berthomière 2005). Tänapäeval on diasporaa laia tähendusega üldmõiste, mis tähistab kodumaast eemal elavat etnokultuurilist gruppi (Ojamaa, Karu-Kletter 2014: 173). Kui rääkida väliseestlaste kontekstis, viitab see sõna väljarännanud väliseestlastele, kes elavad eri riikides kui vähemusrahvas (tihti ka väikestes kogukondades). Lisaks „väliseestlasele“ ja „diasporaa eestlasele“ kasutatakse nende sünonüümidena sõnu „mugavuspagulane“, „ulgueestlane“, „külaliseestlane“, „rahvuskaaslane“, „hajaeestlane“, „globaalne eestlane“ ja „eesti väliskogukondlane“ (Kaldur *et al.* 2022). Väliseesti kogukonnad on Eestist väljarände tulemusena tekkinud eestlaste kogukonnad välismaal (Ehala 2010: 59).

Kodueestlaste ja välismaal elavate eestlaste ehk väliseestlaste vahel võib tihti tekkida kultuuriline lahknevus, mis sõltub erinevatest teguritest, nagu välismaal viibitud aeg, Eestist lahkumise põhjused ning nende elukohariigi kultuurikontekstid ja mõjud. Väliseestlastel võib olla raske kodumaaga kontakti säilitada, sealjuures eesti kultuuri, keele ja traditsioonidega, eriti siis, kui nad on viibinud palju väljaspool Eestit. Väliseesti kogukondades üldiselt kõneldakse eesti keelt, kuid tegu ei ole päris sama keelega nagu Eestis. Väliseestlaste eesti keele tase ja kasutus on arenenud erinevalt, sõltudes kogukonna asukohast, vanusest, arvukusest ja ajaloolisest kujunemisest. Kuid väliseestlaste kogukondades räägitavat eesti keelt peetakse ikkagi eesti keeleks. (Ehala 2010: 59) Väliseestlastele võivad vahel olla raskuseks keelebarjäärid ja/või

piiratud juurdepääs kultuurisündmustele, mistõttu nad võivad tunda end teistest eestlastest eraldi. Tänapäeval on väliseestlastel rohkem võimalusi, et säilitada kontakt eesti kultuuriga, näiteks osaledes eesti kultuuriüritustel või -organisatsioonides või õppides eesti keelt veebikeskkondades, näiteks Üleilmakoolis või kohalikes eesti kogukondades. Näiteks võib tuua väliseestlaste organisatsiooni ÜENV (Global Estonian), mis loob nii internetis kui ka päriselus üritusi ja võrgustikke väliseesti noortele. On raske määratleda, kas eestlaste ja väliseestlaste vahel on kultuuriline katkestus, kuid võib öelda, et väliseesti kultuur erineb kodueestlaste kultuurist, olenevalt individuaalsetest kogemustest ja asjaoludest. Kuigi välis- ja kodueestlaste arusaam sellest, kes on eestlane ja missugune on Eesti kultuur võib erineda, jäävad “eesti identiteedi tuumväärtused [...] mõlema rühma puhul siiski samaks” (Könninge 2019: 13).

1.2. Väljaränne, selle erinevad lained, väljasaadetud ja tagasipöördumine

Paljud eestlased on välja rännanud paremate töö- või haridusvõimaluste otsinguil, isiklikel või perekondlikel põhjustel (Kumer-Haukanõmm, Telve 2017). Kuid kodumaalt lahkumine ei ole alati olnud vabatahtlik, inimesi on ka sunnitud oma riiki maha jätma. Edasises tekstis nimetan Eestist vabatahtlikult lahkunuid väljarändajateks ja sunniviisiliselt lahkunuid väljasaadetuiks.

1.2.1. Väljaränne

Suurimad väljaränded Eestist on toimunud kolmes suures laines. Esimene neist toimus 19. sajandi keskelt kuni Esimese maailmasõjani Venemaale, teine oli ajendatud peamiselt Teisest maailmasõjast ja toimus läände. Kolmas ehk uusväljaränne algas taasiseseisvunud Eestis, käib tänapäevani ning on samuti suunaga läände. (Tammaru *et al.* 2010: 35–50, Kaldur *et al.* 2022: 7) Eestist on lahkunud eestlasi ka lainete vahepeal, kuigi vähemal hulgal. Väljarännete lainetest rääkides keskendun ennekõike vabatahtlikult väljarännanute lainetele. Küüditamisest, mis sobib kronoloogiliselt teise laine alla, tuleb juttu eraldi.

1.2.1.1. Väljarände esimene laine

1850. aastal elas välismaal, peamiselt Venemaal, 30 000 eestlast; Eestis elas samal ajal umbes 660 000 eestlast (Tammaru *et al.* 2010: 36). Väljarände põhjuseid Venemaale olid näiteks võimalused saada maad Venemaal, rändepiirangute kaotamine, näljahäda eest põgenemine ja hariduse

omandamine. ¹ (Tammaru *et al.* 2010: 36-39) Esimeses väljarändehoos lahkus Eestist kokku 215 000 inimest (Tammaru *et al.* 2010: 35). 1917. aastaks oli Eestist Venemaale väljarännanud u 200 000 inimest, lisaks elas 15 000 eestlast läänes. Eestlaste koguarvust sel ajal moodustas see 19%, mis on jäänud nii ida- kui ka kogudiasporaa ajaloo maksimumsuuruseks. (Tammaru *et al.* 2010: 39) Massiline väljaränne Venemaale lõppes Eesti iseseisvumisega 1918. aastal (Kumer-Haukanõmm, Telve 2017).

1.2.1.2. Väljarände teine laine

Väljarände teine laine algas 1920. aastatel. “Pärast Suurt väljarännet (1858-1918) toimus järgmine suhteliselt arvukam eestlaste lahkumine Eesti aladelt 1920-ndate aastate teisel poolel, peamiselt ajavahemikul 1925-27” (Kulu 1992: 77). Samal ajal kui väljaränne Nõukogude Venemaale kasvas, suurenes 1925. aastal ka väljarändajate arv Lõuna-Ameerikasse ja Brasiiliasse (Reintam 2014: 25), seda tõenäoliselt kuna Brasiilia tasus sisserändajate laevapiletid ja andes lisaks ka maatüki harimiseks. (Jürgenson & Jürisson 2010: 285) "Eestist lahkus aastatel 1924–1938 umbes 16 000 inimest: 41% Euroopasse, 30% Ameerikasse, 19% Venemaale, 8% Austraaliasse ja 2% mujale" (Kaldur *et al.* 2022: 39, vrd Kulu 1992: 75).

Teine väljarände laine on otseselt seoses Teise maailmasõjaga, kuna sellega kaasnenud sündmused muutsid oluliselt eestlaste paiknemist maailmakaardil (Kulu 1992: 77–78) ning see laine kannab ka nime “Suur põgenemine” (Reintam 2014: 3), kuna see sõjakeerises toimunud väljaränne oli oma suuruselt teine. Kokku suundus Eestist teise laine ajal välja vähemalt 90 000 inimest (Kulu 1992: 80). Varem nimetatud suur põgenemine aastatel 1939-1944, kuulub ka teise väljarände alla² ning selle ajal rändas Eestist välja läände kuni 80 000 eestlast. (Kumer-Haukanõnn, Telve 2026: 76) Pärast teist maailmasõda oli Eesti väliskogukonna koguarv umbes 200 000 inimest. (Kulu 1992 – viidatud Kumer-Haukanõmm, Telve 2016: 76 kaudu)

¹ Maarahvas ei saanud haridust Tartu Ülikoolis ja seega läksid nad lähimasse ülikooli, milleks oli Peterburi Ülikool. (Tammaru *et al.* 2010: 36-39)

² Olenevalt mis autori tekste vaadata, on teise väljarände piirid tõmmatud erinevalt. Siin töös olen otsustanud nad kokku panna.

1.2.1.3. Väljarände kolmas laine

Kolmas laine, mida nimetatakse uueks väljarände vooluks, algas Eesti taasiseseisvumisega ja suurenes veelgi 2004. aastal, kui Eesti liitus Euroopa Liiduga. Väljarände põhjused on olnud peamiselt majanduslikud (Könninge 2019: 18), töö, õppimine ja pereloomine (Kaldur *et al.* 2022: 49-50). On liigutud riikidesse nagu Soome, Saksamaa, Ameerika Ühendriigid, Rootsi, Iirimaa, Austraalia, Suurbritannia (Tammaru *et al.* 2010: 49–50; Anniste 2014; Tiit 2015). Suurimaks rändesihthakaks sai 2014. aastal Soome (Tiit 2015) ning rändamise peamiseks põhjuseks on olnud õppimise või tööga seotud aspektid (Könninge 2019: 18). Lisaks on kolmandale lainele omane see, et eestlased on olnud sihtpunktist lennu- või laevasõidu kaugusel, mis varem ei olnud nii kergesti võimalik (Kumer-Haukanõmm, Telve 2017: 76). Uusväljarändega on seotud ka suur tagasipöördumine ja suurem osa neist, kes on jäänud välismaale, on olnud naised (Tammaru *et al.* 2010: 50–51). Sellele ajale on omane ka mitmes riigis korraga elamine (Könninge 2019: 18). Hinnanguliselt on Eestist aastatel 1991–2007 lahkunud 37 000–42 000 inimest (Kaldur *et al.* 2022: 49).

1.2.2. Küüditamine

Mitte kõik kodumaalt lahkunud pole seda teinud omast vabast tahtest. Eestlasi on kodumaalt lahkuma sundinud ka autoritaarne võim. Eesti ajaloo üks märkimisväärsemaid ja traumaatilisemaid seiku on olnud 1941. ja 1949. aasta küüditamised.

14. juunil 1941 varahommikul algas esimene massiline tervete perede küüditamise operatsioon Baltimaadest Siberisse. Ettevalmistusi selleks massiküüditamiseks alustati 1940. aastal. Esimene küüditamine kestis 14. juunist kuni 16. juunini, mil Eestist saadeti välja 9254 inimest. Oma kodudest välja aetud inimestelt võeti ära kogu nende vara ning vaid mõne tunni jooksul viidi küüditatavad raudteejaama kokku 490 veoautoga. Küüditatuid täis rongid liikusid 17. juunil 1941 Eestist välja läbi Narva ja Irboska. Esimesed surmad juhtusid juba Siberi-teenkonna ajal ning kohale jõudes viidi küüditatud mehed vangilaagritesse, kus 3500 mehest elasid talve üle vaid paarsada. Külma, nälja ja halbade elutingimuste tõttu sai surma ka suur hulk naisi ja lapsi. Sellest esimesest küüditamisest jõudsid tagasi Eestisse vaid 4331 inimest ehk vähem kui pooled. (Laar 2006)

Järgmine suur küüditamine toimus 25. märtsil 1949, mille ettevalmistused olid alanud juba 1946. aastal. Märtsiküüditamise nimekirjade koostamist oli alustatud veel palju varem, nii et küüditamise aja kätte jõudes leiti, et paljud nimekirjas olnud inimesed olid 1943–44. aastatel põgenenud välismaale. 1949. aastal küüditati Siberisse 20000–22000 inimest, enamik neist naised ja lapsed (15991 inimest). Võimalus naasta kodumaale tekkis küüditatutel alles 1950. aastate lõpus, kuid konfiskeeritud vara neile ei tagastatud ja küüditatud isiku staatus jäi neid varjuna saatma. Küüditatute täielikud õigused anti neile tagasi alles pärast Eesti iseseisvuse taastamist 1991. aastal. (Laar 2006)

1.2.3. Tagasipöördumine

Tagasipöördumine Eestisse on toimunud vaheldumisi väljarännete lainetega. Esimese väljarände laine lõpetas Eesti iseseisvumine 1918. aastal, kui paljud eestlased hakkasid hoopis kodumaale tagasi pöörduma (Könninge 2019: 16), seda võiks minu arvates nimetada esimeseks tagasipöördumise laineeks. 1990. aastatel algas märgatav tagasipöördumine, milles olulist rolli mängis Eesti taasiseseisvumine (Kumer-Haukanõmm, Telve 2017: 74, 79– 80). Seda nimetaksin teise tagasipöördumise alguseks ja selle lõpuks nimetaksin 2004. alanud väljarännet (vaata 1.2.1.3.). Väidan, et praegu on käimas tagasirände kolmas laine, kuna Eestisse naaseb igal aastal peaaegu 7000 väliseestlast (Global Estonian). Tagasipöördumise kolmanda laine alguseks pean ajavahemikku 2010–2015, kui hakati väliseestlastele reklaamima tagasipöördumist. Aastate 2000–2004 vahemikus oli sisserännanud eestlasi 3482, aastatel 2005–2009 oli sisserännanud eestlasi 5767, aastatel 2010–2014 oli neid 12731 ja aastatel 2015–2019 juba 22477. (Eesti Statistika) Eelnevaid numbreid vaadates on näha, et alates 2005. aastast on iga nelja aastaga kasvanud eesti rahvusest sisserändajate arv peaaegu topelt. Kõige uuemad andmed, mis on Eesti Statistikal pakkuda selle töö kirjutamise ajal, on aastatest 2020–2021, millal Eestisse rändas 11539 eestlast (Eesti Statistika), mis on ka aeg, millal mina ise kolisin Eestisse.

Pöördudes tagasi kodumaale, toovad tagasirändajad kaasa välismaal kogutud teadmised ja kogemused (Povilaitis 2019). See on üks peamisi põhjuseid, miks Eesti riik reklaamib ja soodustab väliseestlaste Eestisse tagasitulemist. Global Estonian ja teised sarnased organisatsioonid jagavad infot tagasipöördumise kohta ja pakuvad tagasipöördumist hõlbustavaid teenuseid. (Global Estonian) Lisaks pakub Eesti riik tagasipöörduvatele väliseestlastele rahalist toetust (Integratsiooni Sihtasutus 2022). Teine oluline põhjus on Eesti elanikkonna suurus: “Eesti

jaoks on oluline, et riigi elanikkond suureneks Eesti kodanike ja etniliste eestlaste arvel”
(Integratsiooni Sihtasutus 2022).

2. Kultuurist ja kultuurimälust

2.1. Kultuur

Kui mõtleme kultuurile, tulevad esmalt meelde kunst, teater, muusika jms, kuid kultuur ei piirdu nende kunstiliste väljendustega. Need on tõlgendused kultuurist, milles me elame ja millega kohtume igapäevaelus, mis hõlmab meie käitumist, identiteeditunnet, moraalseid tõekspidamisi, usku jms. Teisisõnu, kultuur on see, mis meid kui indiviide ühendab.

Kultuur saab alguse enesekirjeldusest ning Lotmani järgi on kõigi inimkultuuride universaalseim tunnus vajadus ennast kirjeldada, kuid see, kuidas ja mida täpsemalt kirjeldatakse, erineb kultuuriti (Lotman 2001: 195). Nagu tekstil, on ka kultuuril Lotmani järgi kolm peamist funktsiooni: kommunikatiivne (teadete edastamine), loominguiline (uute teadete loomine) ja mnemooniline ehk mälu funktsioon (teadete salvestamine). (Lotman 1990a: 11-19) Kultuuris käibel olevate erinevate kirjelduskeelte abil jäädvustatakse kultuurikogemus ja kujundatakse kultuurimälu. Kultuuri sidusus tekib asjade kordamisel ja tõlgendamisel eri keeltes ning mida rohkem erinevaid kirjelduskeeli kultuuril on, seda rikkam on kultuur. (Torop 2018: 211)

Lühidalt on kultuur on „kogu mittepäriliku informatsiooni ja selle organiseerimis- ning säilitamisvahendite summa“ (Lotman 2010: 29), mille sees toimuvad kommunikatiivsed tõlke- ja kirjeldusprotsessid.

2.1.1. Kultuurimälu

Semiootika vaatenurgast (Lotman 2013: 1731) on kultuur kollektiivne intellekt ja kollektiivne mälu ehk teadete salvestamise, edastamise ja uute väljatöötamise mehhanism. Kultuurimälu on küll ühtne, kuid samal ajal ka sisemiselt varieeruv, mille tõttu eksisteerib ta ühtselt vaid teatud tasandil ja eeldab “”mäludialektide” olemasolu, mis vastavad antud kultuuri maailma moodustavate kollektiivide sisemisele korrastatusele” (Lotman 2013: 1731). See, mis ühel tasandil moodustab ühtse kultuuri, avaneb teisel tasandil kultuuride kooslusena, mille mõistmiseks on vaja liigenduserikkamat kirjelduskeelt (Kotov 2005: 186).

Oma artiklis “Kollektiivne mälu ja kultuuriline identiteet” eristab Jan Assmann (2012) kaht peamist kollektiivse mälu vormi: 1. kommunikatiivne ehk argimälu ja 2. kultuurimälu. Esimene neist põhineb argisuhtlusel, tugineb vahetule või suuliselt vahendatud kogemusele ega ulatu kaugemale kui kolm-neli sugupõlve (Assmann 2012: 1776-1778; Tamm 2012: 1788). Teist tüüpi kollektiivset mälu ehk kultuurimälu iseloomustab Assmanni järgi mitte-argisus ning mineviku oluliste sündmuste mäletamine tekstide ja institutsionaliseeritud kommunikatsiooni abil (Assmann 2012: 1779). Esimene mälutüüp seostub pigem üksikisikuga ning suunab ennast sellest väljapoole, teine suundub pigem väljastpoolt (kollektiivist) sissepoole ehk üksikisikule. Siin töös kasutan ma kultuurimälu mõistet Assmanni kollektiivse mälu tähenduses, kuna kommunikatiivse mälu varieeruvus on see, mis tekitab grupi sees lahknevusi (siin siis välis- ja kodueestlaste vahel).

Kultuurimälu korrastab ühiskonna ühist keelt ja kultuuriidentiteeti³ (Torop 2018: 228). Õppimine nii haridussüsteemi sees kui ka enne ja pärast seda aitab kujundada nii üksikisiku kui ka kollektiivi kultuurimälu. (Torop 2018: 228).

³ Täpsemat definitsiooni vaata peatükist 3.4.

3. Identiteedist ja ideoloogiast

Identiteet on kultuuri jaoks tähtis: see piiritleb ja korrastab kogu kultuurisfääri, määratledes samal ajal tema asendi teiste kultuuride suhtes, ja seega on identiteet kultuuri tegelikkust korrastav printsiip (Kotov 2005: 184).

Identiteeti uurivad mitmed distsipliinid. Kui ajalooeadus, riigiteadus ja sotsioloogia tegelevad identiteediuuringutega makrotasandil, uurides näiteks, kuidas mingi inimrühm mõistab ennast grupina, siis psühholoogia selgitab, kuidas makrotasandi identiteet avaldab indiviidile mõju mikrotasandil (Ehala 2018: 46–47).

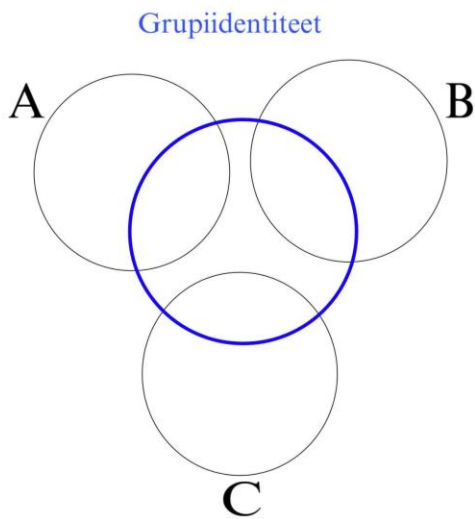
Identiteet on see, kuidas me ennast defineerime ja väljendame. Identiteet on mitmetahuline ja dünaamiline; saab eristada näiteks rassi-, etnilist, seksuaalset, soolist, vanuselist, usulist, poliitilist, rahvus-, keele-, kultuuri-, mitmekultuurilist identiteeti jne (Preece 2016) (Ehala 2017:173). Need kõik on aspektid, mis teevad inimesest just selle isiku, kes ta on. Sotsiaalne või kollektiivne identiteet väljendab üksikisiku kuulumist mingisse rühma ja sarnasusi samasse rühma kuuluvate teiste üksikisikutega (Erikson 1950, viidatud Ehala 2018 kaudu). Lisaks individuaalsele ja kollektiivsele identiteedile tuleb eristada ka tegelikku ja deklareeritud identiteeti (Kotov 2005: 185): tegelik identiteet on ebamäärasem ja mitmekesisem kui deklareeritud ehk enesekirjelduses sõnastatud identiteet. “Identiteediloomel on semiootiline protsess, mille käigus individuaalses ja kultuurimälus sisalduvad (sageli üksteisele vastanduvad) samastumisvõimalused ühendatakse arusaamaks iseendast suhtes ümbritsevaga” (Kotov 2005: 186).

Deklareeritud kollektiivne identiteet on seotud ühtsuse loomisega suurema koosluse tasandil ning väljendab vajadust kultuuriprotsessi liigendada ehk määratleda üleminekud eri perioodide vahel, luua selged piirid oma ja võõra vahel ning kehtestada normid, mis kuulub või ei kuulu kultuuri (Kotov 2005: 188). Käesolevas töös keskendun ma peamiselt kollektiivsele identiteedile ja selle eri tahkudele. Käsitlen lähemalt järgmisi kollektiivse identiteedi tahke: grupiidentiteet, etniline ja keele identiteet, rahvusidentiteet, kultuuriline identiteet ja mitmekultuuriline identiteet. Töö keskmes on aga rahvusidentiteet.

Kollektiivse identiteedi eri tahkude kirjeldustele olen lisanud neid selgitavad joonised, mille aluseks on Martin Ehala (2017) rahvusidentiteedi joonis. Ehala originaaljoonis on leitav töö lisas (Lisa 5).

3.1. Grupiidentiteet

Indiviidi kui semiootilise subjekti uurimisel muutuvad tähenduslikuks tema suhted ning tema identiteeti ei saa kirjeldada kui eraldatuses olevat nähtust. Indiviid võib kuuluda mitmesse gruppi, tal võib olla mitu *mina*. (Randviir 2018: 235) Grupisisene mitmekesisus, nii tegelik kui ka tajutav, võib olla ühiskonnas soovitud etniliste suhete tüüpi valitsevate väärtuste funktsioon. Grupiidentiteeti järgides tuleks selgeks teha, mil määral peaksid üksikisiku käitumine ja identiteet järgima rühma kui terviku käitumist ning kas need võiksid toimida filtrina üksikisiku ja rühma vaheliste seoste tõlgendamisel. (Ferdman 1990: 183–184) Kollektiivset ehk grupiidentiteeti hoiab ka keel, mida ühiskonnas räägitakse (Ehala 2010: 61).

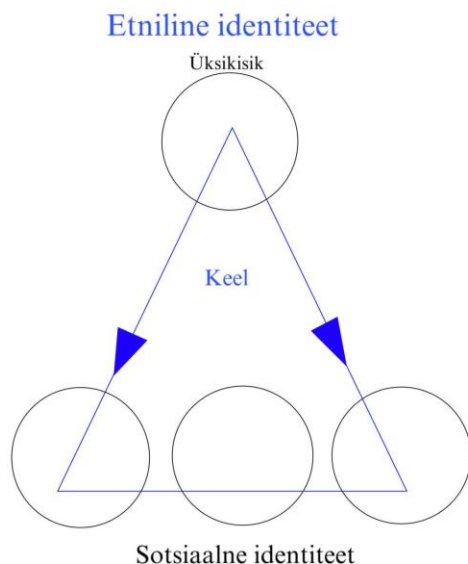
Joonis 1. Grupiidentiteet. A, B ja C tähistavad üksikindiviide ja nende identiteeti. Sinisega märgitud ring tähistab grupiidentiteeti, mis kattub osaliselt üksikisikute identiteediga ja toob esile sarnasusi rühma sees. Ringid on A, B ja C on lähestikku, mis võimaldab ühisosa teket, kuid ei kattu teineteisega, tähistades nõnda vahet oma ja võõra vahel.

3.2 Etniline identiteet ja keeleidentiteet

Etniline identiteet on üks üksikisiku sotsiaalsetest identiteetidest. (Könninge 2019: 13) Etnilise rühma liikmed väljendavad oma valikuid osaliselt käitumise kaudu ning demonstreerivad erinevaid iseloomu aspekte olenevalt situatsioonist. Eelmine on oluline eriti vähemusgruppide puhul. (Ferdman 1990: 191) Kuigi tänapäeva maailm on väga globaliseerunud, on etnilisusel ehk

identiteedi etnilisel tahul endiselt suur roll indiviidi identiteeditunnetuses. Keel ja etnilisus (ka keeleline identiteet ja etniline identiteet) on tugevalt seotud teineteisega. Keele- ja etniline identiteet on piiratud kategooriad, mis on antud interaktsioonis üksikisikutele ja rühmadele ette pandud. Seega mõistetakse keelt päriliku etnilise identiteedi markerina. (Lytra 2016: 133)

Keel on peamisi gruppidentiteedi markereid (Lytra 2016: 133). Keele identiteet on see keelest ja keele oskusest lähtuv identiteedi tunnetus või selle (keele) kaudu mingisse rühma või gruppi kuuluvusele kaasaaitav aspekt. Keele identiteet on etnilise alusega ja kuigi keeleoskus ei kattu sajaprotsendiliselt mitte üheski maailma riigis, siis peetakse seda identiteedi määratlemisel oluliseks. (Ehala 2017: 172) Kodakondsust peetakse mõnes mõõtnes ka osaks kellegi identiteedi tunnetust, kuid tihti ei tehta tal vahet etnilise identiteediga (kuna keel on osa etnilisest identiteedist) olenevalt sellest, kas keelt räägitakse esimese või teise keelena. (Ehala 2017: 172)

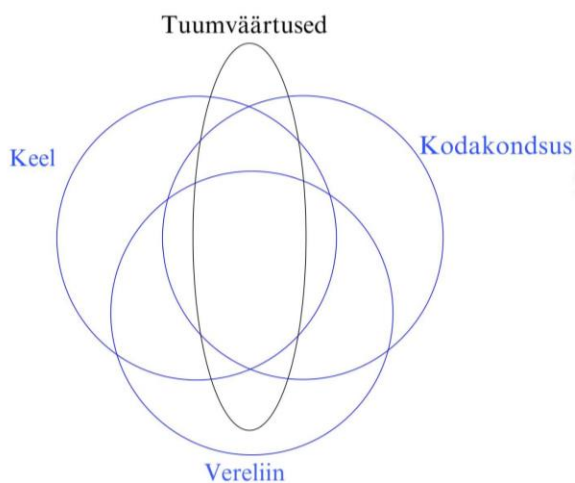
Joonis 2. Ehala rahvusidentiteedi joonise inspireeritud autori joonis etnilisest identiteedist. Sinised jooned ja nooled joonisel tähistavad üksikisiku etnilist identiteedi suhestust sotsiaalse identiteediga

3.3 Rahvusidentiteet

Rahvusidentiteeti saab määratleda mitme tahu kaudu: tuumväärtused, keel, kodakondsus ja vereliin (Ehala 2017: 173). Lisaks võib siin mängida rolli ka religioon. Nende tahkude eri kombinatsioonide abil saab indiviid määratleda oma rahvusidentiteedi. (Ehala 2017: 173) Kuid rahvusidentiteedi puhul on lisaks enesemääratlusele vaja ka kogukonna tunnustust (Ehala 2017:

173) ehk grupiidentiteeti. Lühidalt öeldes on rahvusidentiteet see, kuidas üks rahvus (ehk etniline kogukond) ennast kollektiivselt määratleb.

Eelneva põhjal oletan, et kuna kodueestlaste ja väliseestlaste vahel leidub erinevusi keelekasutuses, tihti kodakondsuses ja ka tuumväärtustes (seda eriti siis, kui väliseestlane on sündinud või pikemalt elanud teises riigis), siis on neil erinev rahvusidentiteedi tunnetus. Olenevalt ka sellest, millal on Eestist lahkunud ja missuguseid partnerivalikuid on uues riigis tehtud, võib ka vereliini aspekt olla vägagi erinev.

Joonis 3. Rahvusidentiteet, selle olulisemad aspektid (Ehala 2017) (vt. lisa 5. originaal joonise puhul)

3.4. Kultuuriline identiteet

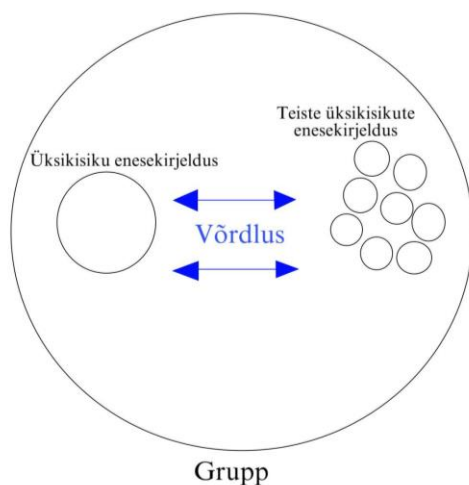
Kultuurilist identiteeti iseloomustab, et mingi inimrühm tajub teatud kultuurilisi tunnuseid ühistena ja rühma määratlevana. Need rühmaatribuudid on olulised mitte ainult nende funktsionaalse väärtuse tõttu, vaid ka sümbolitega. Grupi kultuuriline identiteet on seotud nii etnilise rühma eripäradega kui ka tähtsusega, mis neile tunnustele ühiskondlikus kontekstis omistatakse. (Ferdman 1990: 190) Rühma tasandil hõlmab kultuuriline identiteet neid tunnuseid, mida grupi sees tajutakse sümbolsetena. Kuigi rühmast väljaspool asuvad võivad pidada teatud tunnuseid enamikule rühmaliikmetele iseloomulikuks ja käsitledes neid sümbolsetena, ei pruugi need tunnused olla osa grupi enda kollektiivsest kultuurilisest identiteedist, välja arvatud juhul, kui grupp on sellise välise seisukoha internaliseerinud või kaasanud need omadused muul viisil oma minapilti. (Samas, 190-191) Seega, kui kultuuriidentiteeti vaadelda, tuleb oletada mingil

tasandil ühtsust grupi osaliste vahel. Kuigi on tõenäoline, et sama etnilise grupi või kultuurigrupi sees olevad isikud jagavad sarnaseid omadusi oma käitumises ja identiteedis, on grupi sees siiski alati varieeruvust. Sellest varieeruvusest tekivadki isiklikud identiteedid. (Samas, 191)

Individuaalsel tasandil on kultuuriline identiteet seotud inimese tunnetusega, mida kujutab endast kuulumine etnilisse rühma, kuhu ta kuulub. Igal inimesel on konkreetne arusaam käitumisest ja väärtustest, mis iseloomustavad teda rühmakultuuris. Ferdman (Samas, 192) eristab kultuurilist identiteeti nii sotsiaalsest identiteedist kui ka etnilisest identiteedist. Sotsiaalne identiteet on laiem ja hõlmab mis tahes gruppe, kuhu indiviid võib kuuluda. Etniline identiteet on tema järgi see osa indiviidi sotsiaalsest identiteedist, mis seostub kuulumisega konkreetsesse etnilisse gruppi. Kultuuriline identiteet on see komponent, mis seob teatud kultuurilised tunnused grupikuuluvusega (Samas): see hõlmab indiviidi tajutud etnilist kuuluvust ja tema tundeid selle suhtes (Samas, 193). Seega, kultuuriline identiteet hõlmab indiviidi *mina* neid osi - käitumisi, uskumusi, väärtuseid ja norme -, mille kaudu indiviid ennast teatud etnilise rühma liikmena sotsiaalselt määratleb, ning samuti väärtust, mida neile tunnustele omistatakse võrdluses teiste rühmadega. (Samas, 193-194)

Kui vaadelda kultuurilise identiteedi kujunemist ja selle manifestatsioone kultuuritekstides, peame tegema vahet 1) individuaalse ja kollektiivse ning 2) tegeliku ja deklareeritud (väljendatud) identiteedi vahel (Kotov 2005: 185).

Kultuuriline identiteet

Joonis 4. Kultuuriline identiteet. Suurim ring tähistab mingil alusel moodustunud gruppi kultuuris (või subkultuuris). Grupi sees toimub võrdlus üksikisiku oma enesekirjelduse ja teiste isikute enesekirjelduste vahel.

3.4.1. Mitmikidentiteet ja mitmekultuuriline identiteet

Kultuuriline mitmekesisus ja seeläbi mitmekultuurilised kogemused on saanud paljude inimeste elu regulaarseks osaks. Migratsioonist, koloniseerimisest, majanduslikust globaliseerumisest, multikultuuralisest poliitikast, mitmerahvuselistest riikidest, samuti hõlbustunud reisimisest ning ligipääsust meediale tulenevad kultuuriline mitmekesisus ja segunemine selgitavad, miks üha rohkem inimesi peab end kahe- või mitmekultuuriliseks. Tänapäeva maailmas, mis muutub järjest globaalsemaks, on mitmikidentiteetide olemasolu üha tavalisem. Eri riikidest ja erineva kultuuritaustaga inimesed on omavahel rohkem ühendatud ning kohtavad oma igapäevaelus rohkem erinevaid kultuure. (Benet-Martinez, Hong 2014: 1) “Enamikul inimestest on vaid üks identiteet igas mõttes [...]. Siiski [...] on inimestel võimalik omada ka rohkem kui üht identiteeti samas mõttes. Näiteks võib inimene tunda ennast kahe rahvuse esindajana. Sellisel puhul on tegemist mitmikidentiteediga.” (Ehala 2017: 173) Võõrast kultuuri esindavad kogukonnad suhtuvad kohalikku kultuuri sageli eitavalt; kuuludes ühtaegu kahte semiootilisse sfääri, kujutavad nad endast korraga nii eraldavat kui ka ühendavat vaheruumi kahe kultuuri vahel (Bhabha 1996). (Vaata lisa 6. Mitmikidentiteedi haldamisest) “Lihtsaim viis mitmikidentiteediga toime tulla on piiritleda oma identiteet eri identiteetide ühisosaga ja näha neid inimesi, kes jagavad sinuga täpselt sama tunnuste komplekti oma rühmana. Sellist identifitseerimist tuleb ette teise põlvkonna väliseestlaste hulgas, kes oma elukohamaal tunnevad end eestlastena, aga Eestis pigem oma elukohamaa esindajana.” (Ehala 2017: 174)

Identiteedi määratluste kokkuvõte

Vaadeldes eelnevates alapeatükkides mainitud identiteedi jaotusi, leiab neis mitmes kattuvusi, alustades grupiidentiteedist, mille definitsiooni alla sobiksid üldises plaanis nii keele-, rahvus- kui ka kultuuriline identiteet. Mitmikidentiteet ehk mitmekultuuriline identiteet on üks kahest varem mainituist, mis ei sobi otseselt grupiidentiteedi definitsiooni alla, vaid pigem hõlmab endas mitut grupiidentiteeti. Nii rahvus-, kultuuriline kui ka etniline identiteet on väga sarnased. Etnilist identiteeti eristab kahest esimesest see, et ta on üksikisiku identiteedi vorm (teisisõnu, ei sobi

grupiidentiteedi definitsiooni alla), samas kui nii kultuuriline kui ka rahvuslik identiteet on omakorda grupiidentiteedid. Kuigi rahvus- ja kultuurilist identiteeti ühendab peamise aspektina keel, on kultuuriline identiteet suunatud väljapoole sotsiaalsesse sfääri, rahvusidentiteet aga on üksikisiku enesekirjeldusega seoses olev identiteedi tahk. Kuna selles töös on peaküsimus seotud just väliseestlaste endi sisemise identiteedi tunnetusega, siis olen töö fookusesse valinud rahvusidentiteedi mõiste.

3.5. Väliseesti ideoloogia

Keel ja märgisüsteemid on laiemalt alati ideoloogilised, kuna väljendavad teatud sotsiaalse grupi huve ja elukogemust. Ideoloogia korrastab hoiakuid, mis omakorda kontrollivad grupiliikmete sotsiaalseid tavasid, mis on kas grupi või identiteedi huvidele olulised. (Ventsel 2018: 402, 403) Väliseestlastel on omad hoiakud mis sõltuvad sellest, millal on välismaale lahkutud, kas ollakse sündinud välismaal ja kui kaua ollakse seal elatud. Eestis sündinud ja välismaale läinute hoiakuid on mõjutanud ka Eestist lahkumise asjaolud ja nendega kaasnenud võimalik trauma. Teises väljarände laines lahkunud väliseestlaste ideoloogiast pakub arusaama Oskar Loorits raamatus „Pagulaskodude kasvatusmuresid“, mis on välja antud 1953. aastal. Juba pealkirjast on märgata tänapäeva väliseestlasega võrreldes erinevusi, kuna sel ajal oli peamine põhjus, miks Eestist lahkuti, sõda. Väljarände lained on jaotatud kolme ossa ja igal kolmel on ka nende omadused. Esimene neist on seotud kirikuga, teine seltside ja organisatsioonidega ning kolmas virtuaalkogukondadega. (Kumer-Haukanõmm, Telve 2017: 79) Kuigi Looritsa raamat on välja antud teise laine ajal, on selles tunda esimese laine mõju. See võib olla ka sellepärast, et teise laine ajal oli Looritsal võimalik kommenteerida vaid seda informatsiooni, mida ta oli esimese laine ajal kogunud. Samal ajal kui Looritsa tekstist ilmnevad paguluses kasvanud laste suured erinevused teistest lastest (ta mainib ka seda, et paguluses kasvanud lastel on raskusi õpingutes), saab sealt lugeda täpsemalt ka selle kohta, milline on pagulasena välja rännanud väliseestlase trauma ning kuidas see peredes ja lastes täpsemalt väljendub. Välismaal elades võib inimene tunda ennast „hulkurina“ ja seega rõhutab Loorits, et emakeelsel kirjandusel on suur väärtus. Kirjanduse abil seob pere ennast minevikupärandiga ning sedasama arusaama saab ka tänapäeva kontekstis kasutada. Tänapäeval on emakeelne meedia klahvivajutuse kaugusel: internet on kujunenud sillaks, mille abil väliseestlane saab tarbida kodumaa ehk eesti kultuuri, olles ise mujal. Sealjuures

ei kaota ka emakeelne kirjandus oma tähtsust, interneti kaudu levitav meedia on pigem toetav lisa kirjandusele. Kui välismaal olles on kirjanduse kaudu võimalik saada osa ajaloolisest ja pärimuskultuurist, siis näiteks sotsiaal- või üldmeedia jagab seda, mida tänapäeva kultuur Eestis endast kujutab. Internet võimaldab kirjanduse kättesaamist väliseestlastele ka e-raamatutena, mitte ainult füüsilisel kujul. Seega on tänapäeval Eestist välja rännanud väliseestlased Eestiga (soovi korral) rohkem ühendatud, kui olid 1950. aastatel pagulaseestlased. Olen väliseestlaste juures märganud, et eesti keele oskus on neile väga tähtis. Nagu Looritsa raamatust näha, on see olnud sedaviisi juba pikemat aega. Samal arvamusel on ka Ehala: “Eestlased on traditsiooniliselt määranud oma identiteeti keelepõhiselt ning keel on eesti identiteedi keskne tunnus” (Ehala 2017: 171), samuti Salasoo: “Ühiskondlikul tasandil on eesti pagulaste esimene põlvkond ja võib-olla ka teine põlvkond teinud kõik, mis vähegi võimalik, et eesti keele oskus järeltulijatel säiliks” (Salasoo 2010: 178). Ka Aune Valgu (2010: 118) järgi on keel mitte ainult vahend oma grupi liikmetega suhtlemiseks, vaid ka peamisi kriteeriume, mille põhjal eestlased otsustavad, kes nende hulka kuulub. Samas on väliseestlased väga sallivad nooremate kogukonnaliikmete piiratud keeleoskuse suhtes. Oluline on eelkõige positiivne keelehoiak (Samas, 125). Lepikkus ja avatus aitavad väliseestlaste kogukondi säilitada ja tagavad neile järelkasvu (Ojamaa, Karu-Kletter 2014: 184).

„Kultuuri üks olulisemaid tunnuseid on koguruumi (universumi) jagamine sisemiseks (kultuurne, “oma”) ja välimiseks (kultuuriväline, “võõras”) sfääriks“ (Lotman 1990b: 309). Ka identiteet piiritleb, mis on oma ja mis võõras, millisesse gruppi indiviid kuulub ja millisesse mitte. Väliseestlaste identiteedi tunnetuse üheks osaks on nende kuulumine eesti rahvusidentiteedi sfääri, kuid sellega võib tihti kaasneda võõristus: eestlus justkui peaks väliseestlastele olema “oma”, kuid ikkagi tunnevad nad ennast sageli võõrana.

3.6. Kuulumine

Kuuluvusliku mitmekesisusega kaasneb paratamatult, et identiteet moodustub diskursustest funktsiooni ehk rolli järgi, mida inimene mingis seltskonnas täidab (Randviir 2018: 235). Rahvusvahelisi piire ületav isik satub vastakuti selliste nähtustega nagu „rahvusvahelised olemise viisid“ ja „rahvusvahelised kuulumisviisid“. Eriti silmatorkavalt puudutab see sisserändajaid (King, Kuschminder 2022: 40) või siinse töö kontekstis väliseestlasi, kes rändavad teistesse riikidesse ehk on Eesti vaatepunktist väljarändajad. Rahvusvahelised olemisviisid, mis viitavad

migrantide kaasamisele nendele mõeldud tegevustesse, hõlmavad erinevaid elualasid, kuid üldiselt võib eristada sotsiaalseid, majanduslikke, kodanikupoliitilisi ja riikidevahelisi kohustusi (King, Kuschminder 2022: 40). Kõik need on aspektid, mis võivad mõjutada kuuluvustunnet. Kodumaalt väljarännanul tekib kaks kuuluvusega seotud muret: kuidas kuuluda uue riigi ühiskonda ja kultuuri ning samas jätkata kuulumist selle riigi ühiskonda, kust lahkuti. Viimase puhul külastatakse pidevalt vana riiki või luuakse uues riigis vähemusgrupp (King, Kuschminder 2022).

4. Küsitlus väliseestlastele ja selle analüüs

Selleks et teada saada, kuidas väliseestluse identiteet päriselus ning praktilises mõttes avaldub, koostas Google Formsi keskkonnas väliseestlastele mõeldud küsimustiku. Küsimustiku saatsin välja 05.04.2023 ning vastuste vastuvõtmise lõpetasin 16.04.2023. Küsimustiku eesmärk oli uurida, kuidas tunnetavad väliseestlased oma (rahvus)identiteeti, millised on nende vaated Eestile, eestlastele ja eestlusele ning lisaks koguda üldist statistilist informatsiooni väliseestlaste kohta (nt keeleoskus, elukohariigid jne).

4.1. Küsimustiku koostamine ja meetodika

Küsimustiku koostamiseks võtsin näiteid varasematest kultuurilise identiteedi uurimustest. Varasemaid töid sarnasel teemal on olnud näiteks Valgu ja Ojamaa uurimus identiteedist ja selle muutumisest väliseesti ühiskonnas, mis tehti projekti „Muusika perspektiivid identiteedi väljakujundamisel“ raames aastate 2008 ja 2011 vahel. Selles küsitluses osalesid gruppina „uued“ ja „vanad“ väliseestlased ning ka kodueestlased (keda mina oma uurimusse ei kaasanud).

Väliseestlaste teemadega seotud uurimustes pole varem koostatud sellist küsimustikku, nagu mina soovisin teha. Seega tuli leida viis, kuidas küsida õigeid küsimusi. Kuigi Valgu ja Ojamaa uurimus oli sarnane, ei hõlmanud see päris kõike, mida soovisin oma töös teada saada. Seda muidugi ka sellepärast, et Valgu ja Ojamaa uurimus oli seotud pigem muusikaga. Nagu sissejuhatuses mainitud, on minu tööga kõige sarnasem olnud uurimus „Eesti väliskogukonnad: identiteet, hoiakud ja ootused Eesti riigi suunal“ (Kaldur *et al.*, 2022), kus tehti teema kohta 12 süvaintervjuud ja sarnane ankeetküsitlus, millele vastas üle 4000 inimese. Kuigi minu ja nende uurimuse temaatika on väga sarnane, keskendub minu uurimus just (rahvus)identiteedi tunnetusele lähtudes kultuurisemiootilisest vaatenurgast.

Küsimustiku koostamisel tuli alguses mõelda, mida täpsemalt soovin teada saada. Küsimused on püstitatud järgmise hüpoteesi põhjal: kodueestlaste ja väliseestlaste identiteet erinevad teineteisest väga, olenemata vanusest, keeleoskusest või sellest, mis on väliseestlaste elukohariik. Vormistasin küsimused nii, et nad käsitleksid nii identiteedi aspekte, elukohta, keelt ja vanust. Samas soovisin küsitluse abil saada teada ka seda, millisena näevad väliseestlased

kodueestlasi ja Eestit. Küsimustikku koostades oli põhieesmärk saada vastused kõigile küsimustele väliseestlaste identiteedi, keele, kultuuri ja eestluse ning Eesti kohta. Kuna küsimusi kogunes alguses väga palju, oli tarvis küsimustikku kompaktsemaks muuta. Selleks oli vaja määratleda, kellele see küsimustik on täpsemalt mõeldud, ja jaotada üldine sihtrühm veel väiksematesse gruppidesse. Esmalt, sihtrühmaks koondusid seega just väliseestlased, keda defineerin selle töö raames väljaspool eestit elavaid või pikemat aega elanud eestlasi (või neid, kes tunnevad ennast eeslaseks) (vt. Peatükk 1.1 Väliseestlus ja kodueestlus). Teiseks jaotasime koos juhendajaga üldise väliseestlaste grupi väiksemateks alagruppideks, lähtuvalt vastaja Eestiga seotuse iseloomust ja kestusest. Pärast esimesi, kõigile vastajatele ühiseid küsimusi, paluti küsimustiku täitjal valida endale kõige sobivam alagrupp, ning järgnenud küsimused olid suunatud juba konkreetsesse alagruppi kuuluvatele inimestele. Valikud, mille vahel pidid vastajad valima ja mille järgi jagunesid nad viide alagruppi, olid järgmised: 1) sündinud Eestis, elab välismaal; 2) sündinud Eestis, on elanud välismaal ja elab praegu jälle Eestis; 3) sündinud välismaal ja elab välismaal; 4) sündinud välismaal, elab Eestis; 5) sündinud välismaal, elanud Eestis ja elab praegu jälle välismaal. Kuigi need jaotused on väga oluline osa sellest küsimustikust, ei analüüsi ma selles töös neid detailselt, kuid vastavalt vajadusele viitan neile, analüüsides vastuseid kõigile ühistele küsimustele. Kõik küsimused on esitatud lisades (vt lisad 1 ja 2).

Küsimustiku iga osa järel oli vastajal võimalik soovi korral lisada täiendavaid kommentaare ning küsimustiku lõpus oli vastajatel võimalus esitada kommentaare ja/või küsimusi kogu küsimustiku kohta. Lisaks oli võimalik jätta oma meiliaadress, kui sooviti saada infot küsitluse tulemuste kohta.

Küsimustik sai koostatud eesti ja inglise keeles. Kuna kõik väliseestlased (selle töö definitsiooni järgi) ei räägi eesti keelt ja kuna just see grupp oli uurimusele oluline, tuli valida lisaks eesti keelele veel teine keel. Valisin teiseks keeleks inglise keele järgmistel põhjustel: a) paljud väliseestlased elavad riikides, kus põhikeel on inglise keel; b) inglise keel on nii minul, minu juhendajal kui ka semiootika osakonnas tihti kasutatav keel; c) inglise keel on laialt räägitud keel ja oli üsna tõenäoline, et väliseestlaste sihtgrupis räägivad osalised kas eesti või inglise keelt.

Küsimustiku sissejuhatuses jätsin põhjusega välja uurimuse eesmärgi (peale selle, et see on mõeldud väliseestlastele), kuna ma ei soovinud, et inimesi mõjutaks vastamisel teadmine, mida nende vastustest otsitakse. Kuna soovisin võimalikult erapooletuid ja eelarvamusteta vastuseid, oli see uurimuse läbiviimiseks vajalik. Sellest hoolimata jätsin oma meiliaadressi mitmesse kohta,

juhaks kui vastaja soovib väga teada, mis eesmärgil vastuseid kasutatakse. Kogu küsitlus viidi läbi anonüümselt, et suurendada erapooletust ja vaba eneseväljendust. Kuigi küsimustiku lõpus oli võimalik jätta oma e-posti aadress, mis võib isiku paljastada, ei ole vastajate ja meiliaadresside vahelist seost küsitluse vastuseid vaadeldes näha. Peale selle informeeriti küsimustikule vastajaid, et kui nad soovivad oma meiliaadressi jätta, võib nende täielik anonüümsus kaduda.

Küsimustiku levitamisel tuli mõelda, kuidas see jõuaks võimalikult paljude väliseestlasteni üle maailma (lisaks Eestis elavatele väliseestlastele). Jagasin küsimustikku sotsiaalmeedias (Instagram, Facebook) ning seda tegi ka minu juhendaja Elin Sütiste oma sotsiaalmeedias (Facebook). Lisaks kontakteerusin Tartu Ülikooli töötajatega, et saada Tartu Ülikoolis töötavate isikute, õpilaste ja vilistlaste kontaktandmed. Jagasin küsitlust ka mitmes väliseestlastele mõeldud Facebooki grupis: „Väliseestlaste jututuba“, „Väliseestlased Norras“ ja „Väliseestlased Filipiinidel“⁴. Isikud, kes olid küsimustikule vastanud, jagasid seda ka teistega, mis tõi veel vastajaid juurde.

Küsimustikku ei lisatud küsimust isiku soo kohta, mis oluks loogiline vanuse küsimuse järel. Selle valiku tegin järgmistel põhjustel: a) kui uurida lisaks vanusele isiku soo kohta, oleks väikses väliseesti ühiskonnas isiku anonüümsus kannatada saanud; b) tänapäeva soopoliitikaga seotud teemade tõttu ei soovinud ma sisse tuua aspekti, mis juhiks konkreetsest teemast kõrvale; c) küsimus isiku soo kohta ei olnud vajalik, kuna uurimisteema on seotud rahvusidentiteedi ja keeleidentiteedi teemaga, mitte sooidentiteediga.

4.2. Küsitluse tulemused ja tulemuste analüüs

Küsitlus lõppes 16.04.2023 kell 24:00 ning vastajaid sai kokku 256. Alustan tulemuste lahtiseletamist kõigile vastajatele ühiste küsimuste viimasest küsimusest (küsimus nr 16), kuna selle küsimuse põhjal tekib edasine jaotus alagruppideks. Kuigi need alagrupid ei ole selle töö analüüsi keskmes, annab see küsimus selgust, kes (ja millisest alagrupist) defineerib või tunneb ennast väliseestlasena kõige rohkem. Küsimustikule antud vastuseid ei ole selles töös muudetud, parandatud ega tõlgitud, et säilitada vastuste täielik autentsus. Töös ei ole esitatud kõiki küsitluses kasutatud küsimusi, välja on jäetud küsimustiku alagruppide all olevad küsimused (alagrupid 1–5) ja seda mitmel põhjusel. Vastuseid küsimustikule tuli rohkem, kui alguses ootas, mistõttu oli

⁴ Väliseestlastele on loodud mitmeid grupe, mitmes riigis, kuid paljudesse ei olnud mul võimalik siseneda kuna nad olid privaatsed

informatsiooni hulk liiga suur, et seda tõhusalt analüüsida. Selleks et hoida töö kvaliteeti, pidin alagruppide küsimuste vastused siinses töös kõrvale jätma. Neid ülejäänud küsimuste vastuseid on plaanis kasutada tulevastes töödes, et jätkata nende abil selle töö teema arendamist ja uurimist. Küsimuste esitamisel ja analüüsis on viidatud nende küsimuste vastustele ning nendes ilmnevat informatsiooni on kasutatud järgmiste küsimuste analüüsis. Kõik küsimused ja nende küsimuste vastused, mida ei ole siin töös mainitud, on esitatud täpsemalt lisades. Selles töös on analüüsitud küsimusi 1–9, 11 ja 12 ning lisaküsimusi.

4.2.1. Ühised küsimused

Küsimus 16. Milline on Sinu seos Eestiga?

Vastajatest 71,1% (182 vastajat) oli sündinud Eestis ja kolinud välismaale. 22,3% (57 vastajat) oli sündinud välismaal, kus nad elavad edasi. 3,9% (10 vastajat) oli sündinud välismaal, elanud vahepeal Eestis ja siis uuesti välismaale kolinud. 1,6% (4 vastajat) oli Eestis sündinud, välismaal elanud ja elab nüüd jälle Eestis. 1,2% (3 vastajat) oli sündinud välismaal ja elab nüüd Eestis. Seega küsitlusele vastasid pigem väliseestlased, kes on sündinud Eestis ja elavad hetkel välismaal. Sellist tulemust võis oodata, kuna definitsioon sõnale „väliseestlane“ on varemalt olnud isik, kes on Eestis sündinud ja välismaale kolinud. Tänapäeval hõlmab väliseestlase nimetus ka neid teisi alagruppe, mida olen siin esile toonud. See, kõige arvukam väliseestlaste grupp, ehk Eestis sündinud välismaale kolinud, on minu hinnangul kõige tõenäolisem alaväärtustama ning jätta märkamata oma eestlust, kuna nad on sündinud Eestis ja lahkunud välismaale hiljem (tihti juba täiskasvanuna). Kuna Eestis sündinud välismaale kolinud grupp on n-ö *default* eestlased Eestis sündimise tõttu. Samal põhjusel väidan, et sellesse gruppi kuuluvate isikute rahvusidentiteedi tunnetus (eriti kui nad on suure osa elust ka elanud Eestis) on tugevam kui nendel, kes on sündinud väljaspool Eestit. Samas arvan, et need, kes on kas välismaal sündinud või veetnud suurema osa elust (eriti noorema ea) välismaal, tunnetavad pigem mitmekultuurilist või mitmikidentiteeti⁵ (Ehala 2017: 173-174)

Küsimus 1. Kui vana Sa oled?

Esimeses küsimuses uuriti vastajate vanuse kohta. Suurim osa vastajatest, 20,7% (53 vastajat), oli vanusegrupis 56–65. Kolm järgmist vanusegruppi olid 35–45 (19,9%), 46–55 (21,1%) ja 65+

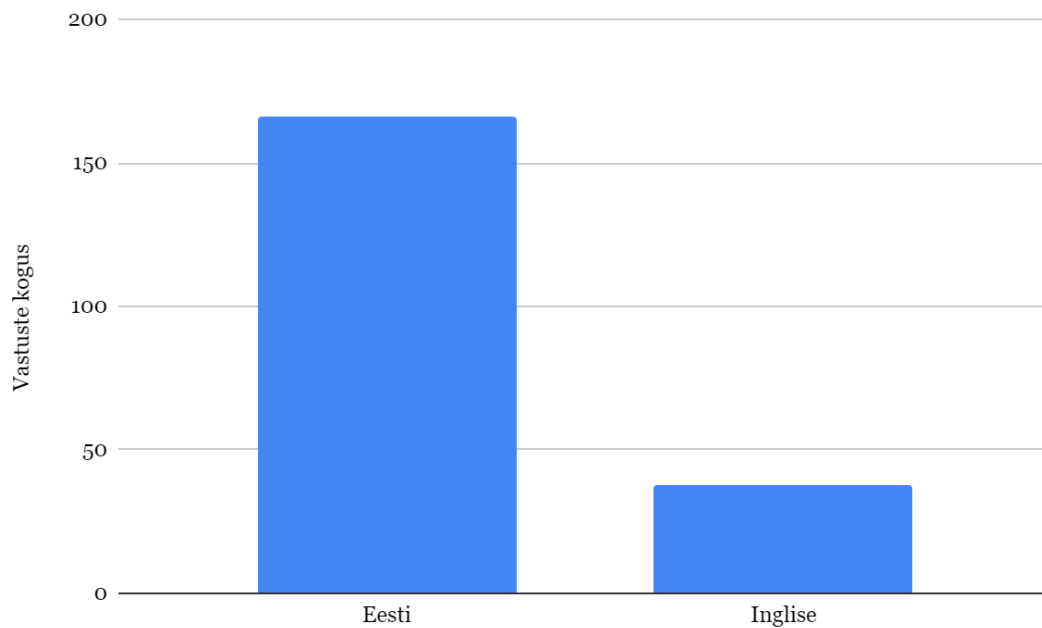
⁵ Mitmekultuurilise ja mitmikidentiteedi kohta vt ptk 3.4.1.

(20,3%). Väiksemateks jaotusid vanusegrupid 26–35 (9,4%) ja 20–25 (7,4%). Kõige vähem oli vastanud vanusegrupis 13–19 (0,4%), täpsemalt vaid üks vastaja. Vanusegrupis 0–12 ei olnud ühtegi vastajat.⁶ Vanusegrupp 0–12 oli lisatud selle tõttu, et kui leidub noorem isik, kes on võimeline küsitluses osalema, siis on tema vastused samuti teretulnud. Kuid juba küsimustikku koostades oli eelaimdus, et see grupp võib tühjaks jääda. Vanuse järgi on küsimustikule vastanud üsna hästi jaotunud, kui mitte arvestada vanusegruppi 0–12. See, et iga vanusegrupp (v.a 0–12) on esindatud, annab võimaluse vastuseid täpsemalt analüüsida. Vanusegruppide põhjal järeldan, et suurem osa vastajatest on Eestist lahkunud kas teise või kolmanda väljarände lainega.

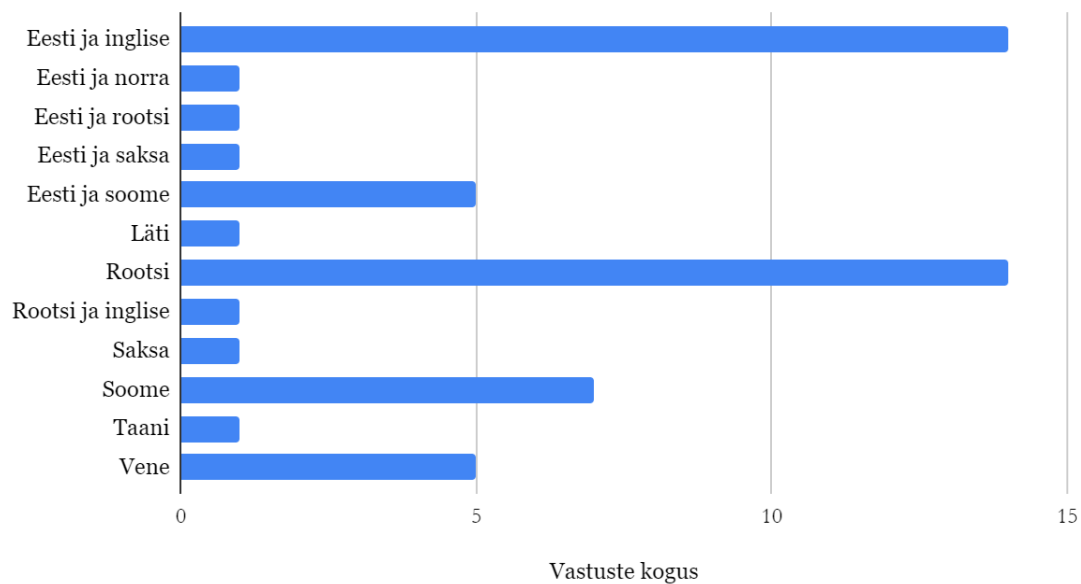
Küsimus 2. Mis on Sinu esimene keel (keel, mida valdad kõige paremini) – kas eesti või mõni teine keel? Kui mõni teine, siis mis keel ja mis asjaoludel on see kujunenud Sinu esimeseks keeleks?

Järgmine küsimus oli isiku keeleoskuse, täpsemini selle kohta, mis keelt nad oskavad kõige paremini. Kõik küsitluses osalenud vastasid sellele küsimusele. Küsimuse vormistus oli vaba ehk küsimusele ei olnud valikvastuseid ette antud ning vastata sai üsna pikalt. Selle tulemusel vastati mitmel viisil: osa vastas lihtsalt „eesti keel“ või „inglise keel“ (vt. Tabel 1.), kuid mõni lisas ka põhjenduse, miks ja kuidas on nende parimaks keeleks kujunenud just see keel. Töötlesin vastuseid ja kirjutasin nad lahti kvantitatiivseks tabeliks, et näha, kui palju vastajaid oli mida vastanud. Seega analüüsisin esmalt selle küsimuse vastuste kvantitatiivset osa. Suurim osa vastas, et nende tugevaim keel on eesti keel. Sellele järgnesid inglise keel ning kombinatsioonid eesti ja inglise ning eesti ja soome keelest. Neljandaks suurimaks grupiks koondusid rootsi keelt emakeelena rääkivad isikud, kuigi küsitluse levitamise ajal ei jaganud ma teadlikult küsitlust Rootsi väliseestlastele. Muid vastuseid oli vähem kui 10. Nende hulgas olid erinevad keelekombinatsioonid (vt Tabel 2) ning oma tugevaima keelena soome või vene keelt maininud isikud. Lisaks olid üksikud vastajad pannud oma parimaks keeleks läti, saksa, prantsuse või taani keele. Osa vastuseid oli raske paigutada – neis täpsustati oma keeleoskuse muutusi elu jooksul, kuid ei öeldud lõpuks, mis on hetkel tugevaim keel.

⁶ Kaks vastajatest lisas oma vanuse „muu“ lahtrisse. Üks kirjutas oma vanuseks 51–60, tekitades endale uue vanuserühma, ja teine kirjutas enda vanuseks 76, olles kõige vanem vastaja. Siiski lähevad nad olemasolevatesse vanusegruppidesse ega tekita juurde uusi. Arvan, et vastaja ei märganud oma vanusele sobivat jaotust.

Tabel 1. Kõige rohkem vastatud vastused küsimuses 2.

Tabel 2. Vähem vastatud vastused küsimuses 2.

Näiteks vastus: „Eesti keel on keel mida mina õppisin esimesena, kuigi mina valdan inglise keelt kõige paremini sest mina elan põhja Ameerikas ja minu haridus ju töö on olnud ingliskeelses kogukonnas.“

Kuigi vastaja annab head infot oma keeleoskuse kohta, jätab ta küsimusele vastamata. Küsimusele vastamine võib olla mõnele väliseestlasele keerukas, kuna vallatakse mitut keelt ning kodukeel ja ühiskonna keel on erinevad. Toon veel näiteid vastustest:

1. „English (I was away from Estonia for 20 years and forgot how to speak good Estonian).“
2. „Saksa keel. Olen Saksamaal sündinud ja koolis käinud.“
3. „English. I have lived in Australia since I was 8 BUT I also speak Estonian fluently, but there is no-one much to speak it to.“
4. „inglise keel - see igapäevase keskkonna ja töö keel.“
5. „Ütleksin et soome ja eesti keel on võrdselt mu emakeeled. Kodukeelena on alati olnud eesti keel, kuid olen kaua Soomes elanud. Eesti keeles rääkimine tundub loomulik teatud seltskonnas. Teatud seltskonnas/situatsioonis tundub Soome keel loomulik. Väikseid vigu teen mõlemis keeles või teatud sõnu tean ühes keeles aga mitte teises, kumbki pole päris täiuslik.“
6. „English is my first language. Although I know enough Estonian to get by in a conversation, I am beginning to lose vocabulary due to lack of use.“

Viiendas vastuses vastatakse juba ette küsimustele, mis tulevad pärast. See annab kinnitust sellele, et järgmised küsimused on seotud, nagu näiteks 4. küsimusega „Kas sa oled täheldanud, et eestikeelses seltskonnas...“, kuna vastaja toob esile, kuidas ta end eesti keelt rääkides sotsiaalsetes situatsioonides või eestikeelses seltskonnas olles tunneb. Kuuendas vastuses kurdetakse, et keeleoskuse tase on nõrgenenud, kuna pole kellegagi eesti keeles rääkida.

Mitme vastaja põhjendus sellele, miks nende parim keel on see, mida nad ütlevad (tihti selle riigi keel, kus elatakse, ehk mitte eesti keel), on see, et nad on suurema osa oma elust selles riigis elanud.

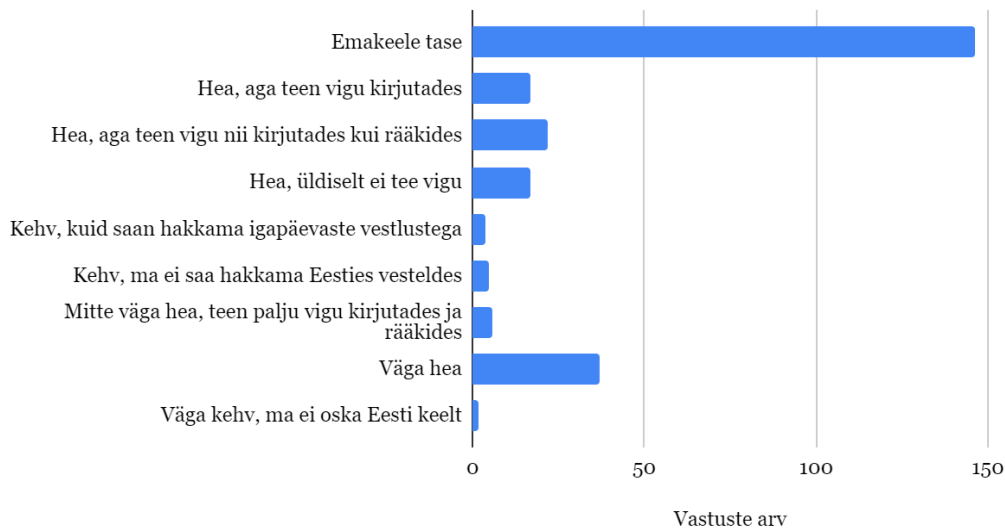
Kui vaadelda eelnevaid andmeid (vt lisa 3 täpsemate vastuste jaoks), tuleb esmalt märkida, kui paljud isikud on täpsustanud ja põhjendanud seda, kuidas ja miks nende parim keel on just see keel, mida nad väidavad. Teiseks tuleb märkida, et 8/15 nendest, kes põhjendasid oma keeleoskust sellega, et nad on riigis antud pikemat aega elanud või seal sündinud, on isikud, kes kõnelevad rootsi keelt oma parima keelena. Seda võib põhjendada eestlaste varajaste väljarändudega Rootsi

ning võib oletada, et paljud neist peredest on elanud Rootsis juba pikemat aega.⁷ Kuid sellele ei saa küsitluse raames täpsemalt vastata, eelkõige vastajate anonüümsuse ja selle tõttu, et konkreetset küsimust selle kohta ei esitatud. 2/15 neist vastajatest olid soome keelt valdavad isikud ja 5/15 inglise keelt valdavad isikud. Lisaks sellele, et isikud põhjendasid oma keeleoskust sünni- või kauaaegse elukohaga, põhjendasid nad seda ka oma kooli, töökoha ja ühiskonnaga.

Vastustest on näha, et eesti keel on emakeel vaid osale (kuigi suuremale osale). Sama kehtib ka Eestis nende kodanike puhul, kes räägivad eesti keelt suuremal või vähemal määral teise keelena. Kuid sellest hoolimata tuleb eestluse elujõu huvides olla keele ja kodakondsuse ühendamisel eesti kollektiivses identiteedis võimalikult paindlik (Ehala 2017: 172). Kui vaadelda küsimust, kas eesti kultuur on neile omane, siis leiame, et kuigi paljud vastajad ei pea emakeeleks eesti keelt, peavad nad eesti kultuuri pigem oluliseks ja omaks (vt 12. küsimus). Väidan, et need väliseestlased, kes ei pea eesti keelt oma emakeeleks, kuid peavad oluliseks eesti kultuuri, omavad mitmikidentiteeti. Väidan seda, kuna nagu varem mainitud, on keel üks olulisemaid identiteedi aspekte, seda nii omaette keeleidentiteedina kui ka osana etnilisest ja rahvusidentiteedist.

⁷ Teise väljarände ajal, spetsiifilisemalt “Suure põgenemise” ajal liiguti Eestist Rootsi eriti palju. (Kumer-Haukanõmm 2012: 21-22) Tänapäeval on Rootsis üks kõige arvukamatest Eesti väliskogukondadest. (Kaldur et al. 2022 : 7)

Küsimus 3. Palun hinda oma eesti keele oskuse taset.

Tabel 3. Küsimus 3. Vastused küsimusele eesti keele oskuse kohta (v.a need vastused, mis liigitusid lahtrisse ‘Muu’).

Selles küsimuses uuritakse vastajate eesti keele taseme kohta. Rohkem kui pooled vastajatest on arvamusel, et nende eesti keel on emakeele tasemel. Selles töös ei ole võimalik tõestada, kas see on tõsi või mitte, kuna küsimuses uuritakse isiku oma hinnangut. Ent kui vaadata edasisi vastuseid, näeme, et 1. jaotuses on suurim osa vastajatest ehk 182 vastajat ja nendest 69% on elanud välismaal 20+ aastat (vt 1. jaotus, 1. küsimus). Välismaal on võimalik hoida oma keelt ja keele taset väga lähedal emakeele tasemele, mina ise olen selle kohta hea näide. Suurema osa elust olen elanud väljaspool Eestit, kuid kui siia kolisin, läbisin emakeele tasemel eesti keele testi. Kuid keeletestid ei ole väga head selleks, et määratleda päriselt emakeele taset. Keel muutub kogu aeg ja välismaal elades on raske nende muutustega kaasas käia. Seega, kuigi paberi järgi võib keeleoskuse tase kõrge olla, ei tähenda see, et keelt osatakse kasutada samamoodi kui kodueestlased. Küsimusele slängi oskamisest (vt 1. jaotus, 6. küsimus) vastasid paljud, et nad ei tunne eesti keele slängi üldse või tunnevad seda natuke. See on üks peamiseid aspekte, mis mind siin alguses eestikeelsest vestlusest arusaamisel häiris, kuna ma ei teadnud paljusid eesti slängi sõnu. Släng muutub ka pidevalt, leiutatakse uusi sõnu, mida hakatakse kasutama sarnase sõna puudumise, võõrkeele või välise kultuuri mõju tõttu. Sama võib juhtuda ka väliseestlaste hulgas räägitava eesti keelega. Kui elatakse välismaal, on üsna raske vältida kohaliku keele (või mõne teise keele, nt teise kodukeele) mõju kasutatavale eesti keelele.

On ka teada, et keeleoskuse säilitamiseks, eriti emakeele tasemel, tuleb seda oma igapäevaelus pidevalt kasutada. Seda võib olla väga raske välismaal teha, kuna siis jääb eesti keel vaid kodukeeleks ning väljaspool kodu kasutatav keel võib ära ununeda. Siin tulevad õnneks appi tänapäeva meedia ja tehnika. 13. küsimusele (vt. lisa 4.), kus uuritakse eestikeelse meedia tarbimise kohta, vastas suurem osa, et nad tarbivad eesti meediat regulaarselt. See on miski, mis kindlasti aitab keelt säilitada, eriti juhul, mis puudutab seda keelt, mida kasutatakse väljaspool kodu.

Keel on suur osa identiteedist ja keeleidentiteet on midagi, mida kellegi emakeele oskus või selle oskamatus võib mõjutada. Samas, kui isik elab tema kultuuri identiteedile vastava keele ühiskonnas, kui ta on harjunud olema mingi teise keele ühiskonnas, kas see tekitab probleeme „oma“ kultuuri ja keele ühiskonda tagasi tulles? Selle kohta uuritakse järgmises ehk 4. küsimuses.

Küsimus 4. Kas oled täheldanud, et eestikeelses seltskonnas – isegi kui Sa ise eesti keeles ei räägi – käitud sa teistmoodi kui muukeelses seltskonnas?

Küsimuse eesmärk oli teada saada, kas vastajad ise märkavad erinevusi enda käitumises, kui nad tulevad eestikeelses seltskonda (olgu siis välismaal või Eestis). See küsimus tekkis mul põhjusel, kuna olen enda puhul märganud käitumises muutusi, kui vahetan keelt – see võib olla seotud kultuuri ja selle mõjuga. 44,1% ehk 113 vastajat vastas, et eestikeelses keskkonnas käituvad nad üsna samamoodi, kuid on väikseid erinevusi. 37,5% ehk 96 vastajat leidis, et nende käitumine ei sõltu keelest. 14,8% ehk 38 vastajat tõdes, et nad käituvad väga teistmoodi.

Seega suurem osa vastajatest (82,1%) oli arvamusel, et nende käitumine on kas vähem või rohkem mõjutatud, kui nad on eestikeelses seltskonnas. Sellest võib oletada, et vastajad ei viibi tavaliselt eestikeelses seltskonnas. Väike osa vastajatest (3) valis valikvastuste hulgast „muu“, mainides, et nende käitumist mõjutab kultuur rohkem kui keel:

1. Ma ütleksin pigem, et see erinevus on tingitud kultuuriruumist või seltskonnast, kus ma parajasti viibin. Näiteks kohandan ma oma käitumist vastavalt sellele, kas olen oma elukohamaal Luksemburgis, naise sugulaste juures Hispaanias või sünnikodus Eestis. Sellega kaasneb üldiselt ka muu keele rääkimine, kuid eesmärk on eelkõige käituda sellise käitumiskoodi järgi, mis oleks teistele mõistetav. See ei tähenda otseselt, et peaksin näitlema, lihtsalt natuke muudan oma käitumismaneeri, nt Hispaanias annan põsemusi, aga Eestis ainult tervitan sõnaliselt.
2. Minu käitumine ja olek ei sõltu ühestki keelest, vaid kultuurist.

3. On kultuurierinuvisi mis mõjutab rohkem kui keel. Oleneb kas eesti keeles vestlun eest eestlastega või rootsi eestlastega.

Need kolm vastajat eristasid eesti keelt eesti kultuurist, väites, et nende käitumine ei sõltu eesti keelest (ega ümbritsevast seltskonnast), vaid kultuurist. Aga kas on võimalik eristada keelt kultuurist? Mõnevõrra jah. Kultuuris on aspekte, mis ei ole seotud keelega (visuaalid, esteetika, muusika, töökultuur jne), ning on võimalik rääkida eesti keelt väljaspool eesti kultuuri konteksti. Samas on need kaks asja omavahel paratamatult seotud. Kuna kultuurimälu kannab endas rohkem informatsiooni isiku identiteeditunnetuse kohta kui keel (kuna keel on siin üksnes vahend, millega seda informatsiooni edasi anda), siis on loogiline arvata, et kultuur (spetsiifiliselt siis, kui inimene on *Eesti* kultuuri sfääri sees) mõjutab isiku käitumist rohkem kui keel üksinda. Nagu väidetakse näiteks vastuses nr 3, et kultuurierinevused mõjutavad käitumist rohkem kui keel, siis tuleks märkida, et kuulumise tunnetusega on kultuur seotud palju rohkem kui keel. Seda seetõttu, et kultuur hõlmab käitumuslikke aspekte (norme, tavasid, harjumusi jne; vt lähemalt peatükk 2.1.), mis mõjutavad isiku kuulumise ning rahvusidentiteedi tunnetust tunduvalt rohkem kui keel.

Need kolm vastust, milles eristati eesti keelt eesti kultuurist, tekitasid minus erilist huvi. Kui vaadelda lisaküsimust 2. „Mis teeb eestlasest eestlase?“, vastati kõige rohkem „keel“ ja „kultuur“, kusjuures „keele“ osakaal oli palju suurem. Seega võib öelda, et keel ja kultuur käivad eestlusega käsikäes. Kolmas vastaja täheldas, et tema käitumises on erinevusi, olenedes sellest, kas ta räägib „eesti eestlastega“ või „rootsi eestlastega“. Siin on näha täpsemalt, kus tekib keele ja kultuuri eristus. See vastaja arvab, et Eesti eestlastel ja Rootsi eestlastel on keelest olenemata erinev kultuur. Ent kui tulla jälle tagasi 2. küsimuse juurde, siis koos selle vastusega on eestlaste ja väliseestlaste vahel selge erinevus, kuigi nad jagavad sama keelt (eesti keelt).

Küsimus 5. Kui vastasid, et keel mõjutab Sinu käitumist, siis missuguseid erinevusi oled oma olekus tähele pannud? Palun kirjelda.

Sellele küsimusele vastas 126 vastajat, mis tähendab, et vastajate käitumine on üldiselt mõjutatud kas vähem või rohkem. Vastused jaotuvad kahte kategooriasse: 1) tuntakse ebamugavust, ollakse vaiksemad ja vähem sotsiaalsemad või 2) tuntakse end mugavalt, ollakse lõdvestunud, seotud ja otsekohesemad. Nendest kahest jaotusest selgub, et need, kes ei taju eesti keelt omase või tuttavana, tunnevad end ebamugavalt. Kuid need, kes tunnevad, et eesti keel on neile omane, on pigem lõdvestunud ja sotsiaalsemad. Sellele saab ka vastu väita: kuna eestlasi kirjeldatakse tihti kui kinniseid ja vaikkeid, siis vahest on vastajate kinnisus tingitud nendest eestlaste omadustest?

Väidan, et siiski mitte. Kuna küsitlus on seotud väliseestlastega, tuleb meelest pidada, et suurem osa (vastajatest) on kolinud välismaale pärast mingit aega Eestis elamist, mistõttu ei ole tõenäoline, et need kultuurilised nüansid on nendega kultuurimälu tõttu kaasa läinud.⁸

Vastused sellele küsimusele on näide sellest, kuidas väliseestlane, kes peab end eestlaseks, kui nimetab end nii, võib tunda ennast ebamugavalt või samastuda kodueestlastega. Siin tekib sisemine vastuolu identiteedis. Isik tunneb end eestlasena, kuid ei tunne end mugavalt eestikeelses seltskonnas. Tekib võõras-oma vastandus väliseestlase rahvusidentiteedi ja kuuluvuse tunnetuses.

Küsimus 6. Kuidas on Sinu eesti keele oskus mõjutanud Sinu suhtlust eestlastega?

Küsimuse eesmärk oli uurida, kas eesti keele tase on mõjutanud isiku suhtlust teiste eestlastega. Valisin selle küsimuse, et toetada eelmist küsimust käitumise kohta ja ka seoses 3. küsimusega, millest selgub vastajate keeleoskuse tase (nende oma hinnangul). 52% ehk 133 vastajat leidis, et see on muutnud suhtluse lihtsamaks. 38,7% ehk 99 vastajat ütles, et see ei ole mõjutanud nende suhtlust. 5,1% ehk 13 inimest vastas, et see on muutnud suhtluse raskemaks ja ebakindlamaks. Vaid paar isikut vastas, et neil ei ole teiste eestlastega suhtlemise kogemust.

Loogiliselt võetuna peaks eesti keele oskus muutma suhtluse kodueestlastega lihtsamaks, kuna kodueestlased räägivad Eestis üldiselt eesti keelt, ning kui sa oled eestlane (või väliseestlane), siis sa räägid ka eesti keelt. Näeme seda ka 2. küsimuse vastustes, kus eestlust on seostatud kõige enam just keeleoskusega. Samas oli mõni vastaja eesti keele oskuse ja eestluse seostamise puhul häiritud:

„Other estonians take me as foreigner, it annoys them time to time when they have to explain me what something means. And it feels super weird for me to hear some of the slangs they use.”

Too vastaja tundis, et tema keeleoskuse pärast ei ole kõik eestlased temaga väga viisakad ja et släng, mida nad kasutavad, ei ole talle tuttav. Samas tunneb vastaja end eestlasena ja (vastuse põhjal) proovib õppida slängi kasutajatelt ka nende sõnade tähendusi. Kuigi ta ise tunneb end eestlasena, ei võta tema sõnul *paremini eesti keelt rääkivad eestlased* teda eestlasena. Samas teine vastaja arvas, et eesti keelt õppides tunneb ta end Eestiga rohkem seotuna:

„I am actively learning/improving my Estonian, so while the deficiencies in my language can be a barrier, as my skills have improved I feel a more direct connection to Estonians and get information more

⁸ Siin oletan, et vastajad, kes peavad ennast väliseestlaseks, on kasvanud vähemalt mingil määral kas eesti keelt või eesti kultuuri kandvas kogukonnas või peres.

directly (instead of through relatives). I have also found it really depends on the person and their background.“

Ka tema arvab, et tema keeleoskus võib suhtluses vahest barjääriks olla, kuid see oleneb pigem inimestest, kellega ta suhtleb, ja nende taustast. Kui vaadelda seda küsimust kooskõlas 3. küsimusega, kus küsitakse isikute keeleoskuse kohta nende hinnangul, võib arvata, et need, kes räägivad eesti keelt emakeele tasemel, on vastanud, et keel on muutnud suhtluse lihtsamaks. Vastaja toob välja ka huvitava aspekti: ta tunneb ennast rohkem *ühendatuna* või kuuluvana kodueestlastega pärast seda kui ta on eesti keele paremini selgeks saanud. Keel on selle isiku kohal toiminud otsese kuulumise toimetajana mis on omakorda aidanud tal rohkem informatsiooni saada lihtsamini mis jälle lisab eeldatavalt tema kultuuri teadmisi ja tunnetust.

Küsimus 7. Kas Sa tunnend ennast eestikeelses seltskonnas enesekindlalt?

Küsimuse eesmärk oli uurida, kas eesti keele oskuse (3. küsimus), eestikeelse suhtluse (eelmine küsimus) ja enesekindluse vahel on seoseid, kui väliseestlane viibib eestikeelses seltskonnas (Eestis või välismaal). Selle küsimuse püstitasin isiklikes kogemustest lähtuvalt, kuna mina ise Eestisse kolides ning esmalt eestikeelses seltskonda jõudes ei tundnud ennast väga enesekindlalt. Tagasi vaadates, oleksin pidanud seda küsimust täpsustama ja küsima pigem “kodueestlaste” eestikeelse seltskonna kohta.

Küsimusele tuli 191 jah- või ei-vastust. Jaatavalt vastas 176 inimest ja eitavalt 15 inimest. 65 isikut tegi lõpuks muu valiku.

Lisaks valikvastustele „jah“ ja „ei“ olid antud järgmised variandid: „Minu enesekindlus ei ole seotud eesti keelega“ ja „Pole kindel“. Esimest varianti ei valinud keegi. 3,5% ehk 9 inimest vastas „Pole kindel“. Valiku „muu“ korral lisati näiteks niisugune vastus: „Oleneb kas on tuttav keskkond või mitte. Uues seltskonnas vähem enesekindel.“ Sellega olid sarnased järgmised vastused: „It depends on the situation and people present“ ja „Depends whether I am in Australia or Estonia“. Need kolm vastajat arvasid seega, et nende enesekindlus ei ole seotud niivõrd eesti keele, kuivõrd seltskonnaga, kellega nad koos on.

1. „No, thinking/speaking in estonian gives me a headache cause I have to think and remind myself how to say something. It doesn't come naturally anymore.“ 2. „Nii ja naa - ma tunnen nagu ma ei suuda ennast nii hästi väljendada kui inglise keeles ja mõnikord võin inimestest valesti arusaada.“ 3. „Mõnikord üritan jälgida, kas mu öeldust on saadud aru nii nagu ma seda mõtlesin.“

Nendest kolmest eelnevast vastustest selgub, et kui nad ei suuda end eesti keeles väga hästi väljendada ja nad kardavad, et nende öeldu jääb arusaamatuks, tekitab eesti keeles rääkimine neile probleeme enesekindlusega.

Küsimus 8. Kas märkad erinevusi enda ja kodueestlaste vahel? Palun kirjelda neid erinevusi.

Antud küsimusele lisati kõige rohkem erinevaid vastuseid võrreldes kõigi küsitluste teiste küsimustega. See küsimus oli mulle isiklikult huvitav, kuna ma ise märkan erinevusi välis- ja kodueestlaste vahel, eriti käitumises. Minu hinnangul on väliseestlased pigem jutukamad ning veidi avatumad nii uutele inimestele kui ka uutele asjadele.

Rohkem kui 30 vastajat ütlesid, et nad ei märka või ei ole varem märganud kodueestlaste ja väliseestlaste vahel mingeid erinevusi. Kuid et oleks erinevusi kodu- ja väliseestlaste vahel, mainiti siiski, et märgatakse erinevusi olenevalt isiku elukohast (linnas/maal, Eestis/välismaal) või vanusest. Siin tekib jaotus mitte ainult välis- ja kodueestlaste vahel, vaid tuuakse sisse ka veel väiksemaid kategooriaid, mis edastavad oma-võõra vastandust, vrd: “Ka Eesti sotsiaalteadlaste poolt esile toodud märksõna „kaks Eestit“ jaotub üle ühiskonna sfääride ning on seotud nii keelilise, kultuurilise ja soolise kui ka sotsiaalmajandusliku identiteediga. Sellele lisanduvad eraldusjooned maa ja linna, lokaalse ja globaalse vahel.” (Kotov 2005: 186)

Kui avaldati arvamust, et kodueestlaste ja väliseestlaste vahel on erinevusi, toodi esile mitmesuguseid erinevusi ning neid vastuseid oli kõige rohkem. Esiteks mainiti keelega seotud erinevust, täpsemalt erinevust aktsendis, ja erinevaid sõnavalikuid. Lisaks arvati, et kodueestlaste rääkimine eesti keeles tundub loomulikum kui väliseestlaste puhul:

„Eesti keeles rääkimine tundub kodueestlastel olevat loomulikum. Endal võib teatud teemadel rääkides olla natuke raske leida sõnu, näiteks tööga või kooliga seotud sõnastik (sest töö ja õpingud on mul Soome keelsed). Vahel tundub ka et eesti kultuur(kõnekultuur eriti) ei tundu päris oma.“

Vastuste järgi erineb ka kodueestlaste lauseehitus väliseestlaste omast. Mitu korda mainiti, et väliseestlased teevad rohkem grammatikavigu ning et isegi kui olla välismaal lühemat aega, on väliseestlaste keel juba erinev kodueestlaste omast. Sellele anti põhjendus, et Eestis olles keel muutub ning need muutused ei jõua tihti väliseestlasteni, mistõttu nad räägivad sageli „vana“ eesti keelt.

„Kodueestlast keel on muutunud - uued sõnad on juurde tulnud - ajalehte on keeruline lugeda. Minu Eesti keel sarnaneb sellega mida ise rääkis 30. aastadel kui käisin Tallinn-Nõmme 27. algkoolis.”

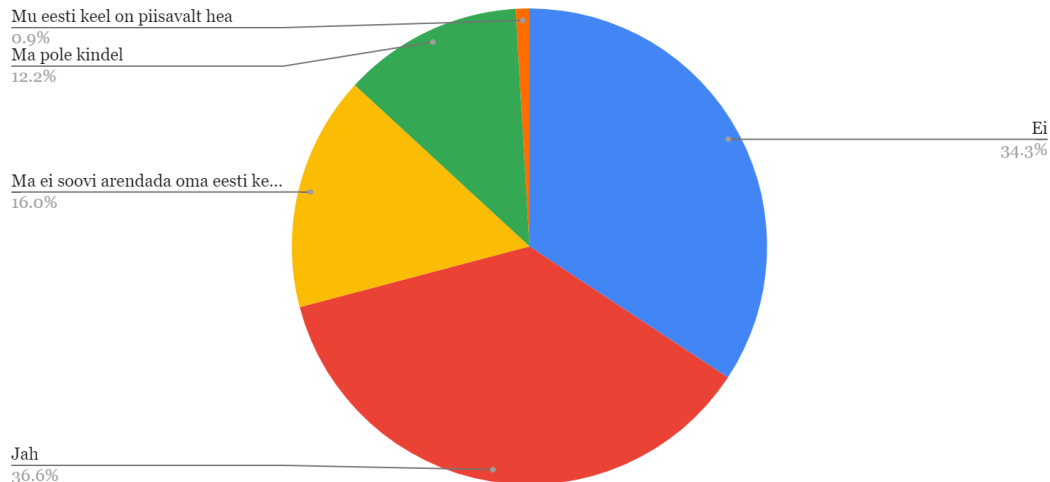
Samas oldi arvamusel, et kuna nad (väliseestlased) ei kasuta eesti slängi, siis on nende keel korrektsem. Mainiti ka, et kodueestlased räägivad kiiremini ning et varem (nt 20 aastat tagasi) olid erinevused väliseestlaste ja kodueestlaste vahel suuremad nii keele kui ka kultuuriliste aspektide poolest. Arvan, et see on sellepärast, et tänapäeval on hõlpsate reisimisvõimaluste tõttu ning interneti abil palju lihtsam hoida ühendust Eestiga isegi välismaal olles ning selle abil hoida ka oma eesti keelt kursis paremini kodueestlaste keelega.

Väliseestlased väitsid sellele küsimusele vastates, et nad tunnevad end rohkem avatuna, tolerantsemana ja laiema silmaringiga, et nad on sallivamad, ettevõtlikumad, julgemad, valjemad, agressiivsemad, rahulikumad, vabameelsemad, rõõmsamad ja enesekindlamad kui kodueestlased. Kodueestlasi defineerides kasutati järgmisi sõnu: otsekohehed, viisakad, kinnisema silmaringiga, introvertsed, mitte pealiskaudsed, rahvuslikumad, konservatiivsemad, kriitilised, pahurad, kadedad, muretsevad, endasse tõmbunud, kurjemad, kibestunud, negatiivsed, hädaldavad, laisad, närvilised, ebakindlad, ründavad, silmakirjalikud, uhkustavad, kergesti ärrituvad, külmad, kurvad, jäigad, materialistlikud, tagasihoidlikumad, skeptilisemad, ebaviisakamad. Rohkem kui kaks korda mainiti ka seda, et kodueestlased ei soovi teha ilma rahata ehk vabatahtlikku tööd. Vastuste järgi arvavad küsitluses osalenud väliseestlased, et kodueestlased suhtlevad ainult teiste kodueestlasega, samas kui väliseestlased tunnevad jälle, et nende suhtlusringkond on mitmekultuurilisem. Eelnevatest vastustest on näha, et väliseestlastel on suhteliselt tugevaid eelarvamusi ning hoiakuid kodueestlaste kohta. Jälle tekib siin oma- võõras eristus. Kuigi väliseestlased on ka eestlased, tunnetavad nad ennast kodueestlaste suhtes võõrana ning ei samastu nendega täiesti.

Maailmavaatest, ideoloogiast ja poliitilistest vaadetest kõneldes mainiti ka seda, et need on aspektid, milles kodueestlased ja väliseestlased erinevad. Lisaks mainiti, et kodueestlastel on väliseestlastega võrreldes teistsugune temperament, nagu on erinevad ka kodueestlaste huvid ja riietumisstiil. Ühes vastuses mainiti peekombeid:

„Jah, aga raske erinevusi kirjeldada. Üks näide on, et kui midagi kingitakse (lilli, sünnipäevakink jne) siis tihti ei tehta kohe lahti. Kui olen lilli saatnud kulleriga jääb tihti tänud saamata.”

Küsimus 9. Kas Sa soovid arendada oma eesti keelt eesmärgiga suhelda paremini teiste eestlastega?

Tabel 4. Küsimuse 9 vastuste diagramm.

Kui lugeda vastanud väliseestlaste huvi kohta oma eesti keele oskust arendada ja seda just teiste eestlastega suhtlemise pärast, vastas suurem osa, et nad ei soovi seda teha, kusjuures mitte suhtluse tõttu. Kui uurida vastuseid „muu“ valikus, saab täpsemalt teada, miks ei soovita. Üldiselt täpsustati, et eesti keelt soovitakse arendada, aga mitte suhtluse, vaid enda pärast. Toon näiteks järgmised vastused:

- 1) „Enda jaoks ikka.“
- 2) „Always willing to improve but not just for communication.“
- 3) „Kuna eesti keel on minu emakeel, siis tunnen, et teiste eestlastega suhtlemiseks seda arendama ei pea. Samas, peale pikemat aega välismaal olemist, kui eesti keelt pole ammu rääkinud, võtab keele peale ümberlülitumine natuke aega.“
- 4) „Soovin arendada oma eesti keelt selleks, et paremini aru saada Eestis toimuvast ja väljendada end värvikamalt ja täpsemalt.“

Viimane neist vastusest viitab sellele, et inimene soovib oma eesti keelt arendada, et ennast paremini väljendada, mis läheks ikkagi suhtluse alla. Siin tuleb sisse keeleidentiteet ja kuulumine. Eesti keele oskus täiendab isiku rahvusidentiteedi tunnetust keeleidentiteedi kaudu ning samas aitab isikult Eesti kultuuriga ennast paremini seostada.

Palju vastati ka, et eesti keel on emakeel (ja vastajate hinnangul ühtlasi nende tugevaim keel), mistõttu ei ole huvi seda arendada. Näited sellest on järgmised vastused:

- 1) „Eesti keel ei ole mulle mitte kunagi olnud võõrkeel ega vaja eraldi arendamist.“
- 2) „Ma arva, et ma ei vaja seda, oskan keelt piisavalt hästi, kuna see on mu emakeel ja olen omandanud kõrghariduse selles keeles.“

Samas mainisid osad vastajad, et nad ei proovi oma eesti keelt aktiivselt arendada, vaid see toimub pigem passiivselt. Näited sellest on järgmised vastused:

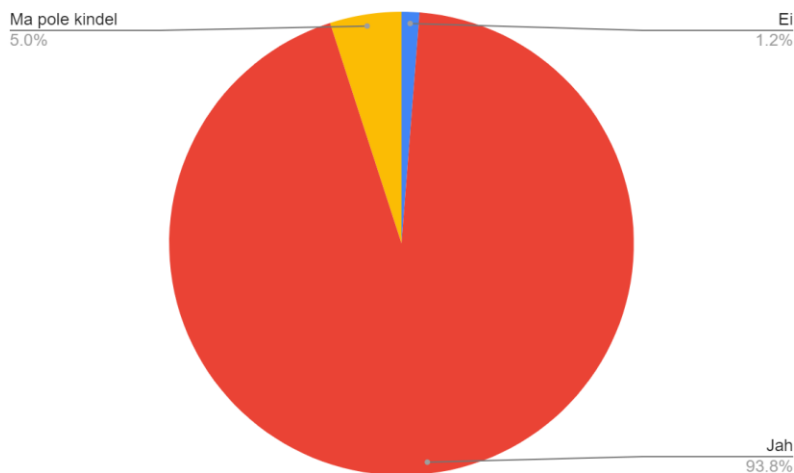
- 1) „arendan igapäevase suhtlusega“
- 2) „Keel areneb ju pidevalt.“
- 3) „Keel areneb, uued sõnad luuakse ja hea on neid osata.“
- 4) „Teen seda loomulikult niigi.“
- 5) „Ma ei leia et on vaja arendada. Keel ise areneb Eestis käies.“
- 6) „pole tegelikku vajadust, emakeele tase on (ikka veel) piisavalt hea“
- 7) „Soovin oma eesti keelt arendada, et keele arenguga kaasas käia. Väliseestlased jasutavad vähem uusi anglitsusme. Kõige koledam on neust: regama. Pidin küsima, mida see tähendab.“

Paar vastajat viitas sellele, et kuna nad on eestlased, on nende keeleoskus piisavalt hea ja nad ei pea seda arendama:

- 1) „ma olen eestlane, lihtsalt elanud 20a. välismaal, räägin vabalt“
- 2) „Ma olen ju eestlane.“

Viimase kohal seostavad vastajad eesti keele oskust otseselt eestlusega, ning seega muudavad keele aspekti eesti rahvusidentiteedis kõige kesksemaks osaks. Nende vastajate kohal võib rääkida väliseestlastest, kes ei ole omaks võtnud selle riigi kultuuri- või rahvusidentiteeti. Seega, nende vastajate identiteeti (nende vastuste põhjal) ei saa defineerida mitmikidentiteetidenäna vaid nad on madala tunnetusliku keerukusega. (vt lisa 6.)

Küsimus 11. Kas Sa pead ennast eestlaseks oma keeleoskusest olenemata?

Tabel 5. Küsimuse 11. vastuste diagramm.

Suur osa inimesi nii välismaal kui ka Eestis on arvamusel, et algtasemel eesti keele oskusest piisab, et olla eestlane, ja et see on tegelikult võimalik ka keelt oskamata (Ehala 2017: 171). Küsitlusele vastanud nõustuvad selle seisukohaga ülivõimsalt. On ka neid (nii Eestis kui ka välismaal), kelle jaoks aktsent või võõrõjud on märk eesti identiteedi nõrkusest, kuid üldiselt püüavad väliseestlaste vanemad põlvkonnad nooremate keeleoskust mitte kritiseerida, et noortel säiliks julgus eesti keeles suhelda (Ojamaa, Karu-Kletter 2014). Uurimuses „Muusika perspektiivid identiteedi väljakujundamisel“ (2008 ja 2011 vahel) esitati sarnane küsimus, mis kõlas nii: „Kas eestlane võib olla keegi, kes ei räägi eesti keelt, aga tahab olla ise eestlane?“ Ligi pooled kodueestlastest vastajatest olid arvamusel, et võib küll, samas uued väliseestlased (hiljuti välja rännanud isikud) olid selles küsimuses kriitilisemad ja arvasid, et keeleoskuse hoidmine on reaalne kontakt kodumaaga ja välismaal olles muutub see veelgi olulisemaks. (Valk, Ojamaa 2011: 22) Samas küsitluses küsiti ka seda, kas vastajad peavad end eestlaseks, eurooplaseks ja/või maailmakodanikuks. Küsitluse järgi jagunesid vastajad uuteks ja vanadeks väliseestlasteks ning kui sellele küsimusele vastanud vanemad väliseestlased pidasid mitmesse kultuuri kuulumist vägagi võimalikuks, siis uued väliseestlased pidasid end mitmekultuuriliseks. Mitme kultuuri hõlmamist pidasid väliseestlased rohkem võimalikuks kui kodueestlased. (Valk, Ojamaa 2011: 24) Kuna küsitlesin oma töös vaid väliseestlasi, ei saa ma seda kommenteerida. Ent küsitluse vastuseid vaadates on näha, et väliseestlaste puhul kehtib sarnane võimalus. Üldiselt nimetasid küsitluses

osalenud väliseestlased end ka eestlasteks, kuid mõni vastaja arvas end kuuluvat mitmesse kultuuri. Näiteks:

- 1) „Mixed. Half estonian, half scot.“
- 2) „Olen nii eestlane kui soomlane, keeleoskus on üks osa mu identiteedist.“
- 3) „Pea end pigem Soomlaseks, kuigi on üli tugevad Eesti (Saaremaa) juured.“
- 4) „Do not know if I am Australian/ Estonian or Estonian/Australian.“

Lisaks, nagu diagrammist näha, polnud 5% vastajatest kindlad, kas nad on eestlased või mitte. Võib eeldada, et nende hulgas on ka neid, kes tunnevad end kuuluvat mitme rahvuse hulka. Küsitluses oli üks vastaja sellisel arvamusel: „Olen põhjajurooplane! Spordivõistlustel tahan alati, et Eesti võidaks. Jäähoki MM-i puhul loeb alati Rootsi.“ Selle vastaja arvamusel on ta pigem eurooplane kui lihtsalt eestlane või väliseestlane ning ta mainib, et olenevalt situatsioonist (selles vastuses spordivõistlused) toob ta esile kas ühe või teise osa enda rahvusidentiteedist. Mitmed vastajad eitasid võimalust, et ennast võib pidada eestlaseks ka ilma eesti keele oskuseta:

- 1) „Eesti keel on minu emakeel, ma ei tea, mida ma arvaksin kui see nii ei oleks.“
- 2) „Keel on see mis ikka seob rahvatunne või rahvateadvusega.“
- 3) „Keel on väga suur osa minu eestlusest.“
- 4) „Ma olen eestlane niiet ma ei tea mis ma siia panema peaks.“
- 5) „Má oskan Eesti keelt já olen eestlane.“
- 6) „Minu eestikeele oskus ei ole muutunud ja ma ei ole kunagi ennast pidanud muuks kui eestlaseks.“

Kuid üks vastaja arvas nii: „Minu enda jaoks on eesti keele oskamine väga oluline osa eestlaseks olemisest. Samas ma ei välista, et inimene võib mõnel juhul ennast pidada eestlaseks ka ilma keelt oskamata.“ Seega vastaja ise ei arva, et ta oleks eestlane, kui ta ei räägiks eesti keelt, kuid jätab teiste puhul eestluse määratlemise igauhe enda valikuks.

Küsimus 12. Kas Sulle meeldib eesti kultuur ja kas tunned, et see on Sinu kultuur? Kui oluline on eesti kultuur Sinu jaoks?

Mõni vastas, et ei ole oluline või ei meeldi üldse, nagu näiteks: „Wasn't really interested nor in estonian culture neither in politics, so it isn't very important.“ Kuid suurem osa vastas, et on väga oluline ja meeldib väga, nagu näiteks:

1) „Loomulikult, eesti keel on mu emakeel ja eesti kultuur minu kultuur. See on mulle väga oluline.“

2) „Jah Eesti kultuur on väga äge ja välismaal olles proovin seda alati kiita ja esile tuua.“

Mainiti, et eesti kultuur on osa nendest ja nende identiteedist. Oluliseks peeti eesti muusikat, tantsu ja laulupidu. Mitmed olid arvamusel, et eesti kultuur on neile tähtis ja omane, kuid neile ei meeldi kõik sellest:

1) „I consider it important, but don't always like it so much. There isn't enough of it to have the choice where everyone might find a niche they like.“

2) „It is important. I love some parts and not others.“

3) „Jah, aga mitte päris detailideni välja. Rahvatants ja murded on juba liig.“

4) „Meeldib. Mõningad asjad omastan endale, kuid on traditsioone, millega mul pole isiklikku ühendust, nt Laulupidu. Kuigi hetkel avastan ka ühendusi ka neile traditsioonidele. Kultuur on kohati oluline, kuid mitte kõige tähtsam mu elustiili juures.“

5) „Yes, although there are things that I don't always feel comfortable with (like wearing folk costume). It's very important and I try to experience different parts of it.“

Need vastused tekitavad küsimuse, et kui kultuur on isikule täiesti omane, kas siis peaksid kõik selle aspektid talle meeldima, ja kas see, et mõned väliseestlased hülgevad osa eesti kultuurist, näitab nende eraldatust sellest. Samas tuleb just siin esile eraldus eesti kultuurilisest identiteedist ja väliseesti kultuurilisest identiteedist, kuna väliseesti kultuur on igal juhul mõnevõrra mõjutatud selle riigi kultuurist, kus väliseestlane elab, nagu näiteks: „Jah, suures plaanis eesti kultuur mulle meeldib ja pean seda oma kultuuriks, samas olek ka avatud ka kultuurile, mille keskkonnas elan.“

Samas, kuna väliseestlased on juba niikuinii mitme kultuuri vahel ega ole ümbritsetud Eesti kultuuriruumiga, alluvad nad rohkem globaalse kultuuri mõjule. Seda muidugi pigem tänapäeva väliseestlaste puhul, kuna oletan, et nad puutuvad ka internetis ja/või sotsiaalmeedias uue kultuuriruumiga kokku.

Üks vastaja oli sarnasel arvamusel: „Jah, meeldib. Kuigi ma ei leia, et eesti kultuur oleks eestlaste poolt väga hoitud. Kombeid ja traditsioone jääb üha vähemaks ja sagedane on ameerikaliseerumine.“ See vastus eesti kultuuri kohta on väliseestlase vaatenurgast, millega tuleb arvestada. Arvan, et see kommentaar käib pigem väliseesti, mitte niivõrd kodueesti kultuuri kohta.

Sarnasel arvamusel oli ka teine vastaja: „Jaa, ikka, sama oluline kui Soome kultuur, aga kumbki kultuur pole monoliitne ja ühene enam õnneks, mõlemas on ka ühisosasid ja väiksemaid subkultuure, kus end mugavalt tunda.“

Samas oli huvitav järgmine vastus: „It’s a strange question....the Estonian culture is a part of me but it I not static so if there is something I don’t like I try to change it.“ Vastaja oli arvamusel, et kui talle eesti kultuuri puhul midagi ei meeldi, siis ta proovib seda muuta. Väidan seepeale, et kuna kultuur on pigem kollektiivne nähtus, ei saa üksikinimesed seda muuta, ja seega arvamus, et väliseestlane saaks eesti kultuuri muuta (eriti veel välismaal elades), on irratsionaalne.

Kui tulla tagasi selle juurde, et väliseesti kultuur erineb eesti kultuurist, siis väliseesti kultuuri tunnetuse võtab kokku järgmine vastus: „Meeldib sama palju kui muudki kultuurid. Eesti kultuur on minu jaoks oluline. Tunnen et Eesti kultuur on minu kultuur sama vähe või palju kui Soome kultuur. Tegelikult ei tundu kumbki kultuur 100% enda omana.“ See mittekuuluvuse tunnetus on tähtis märkus, kui vaadelda väliseesti identiteeti kultuuri tunnetuse poolt. Vastaja tunneb, et eesti kultuur on talle oluline, ja võib oletada, et vastaja tunneb end seega eestlasena. Samas tunneb ta ikkagi, et ta ei kuulu täiesti ei eesti kultuuri ega kohalikku kultuuri, mis on riigis, kus ta elab.

Seda väidet tõestab ka järgmine vastus: „Kindlasti eesti kultuur on mingit moodi minu kultuur aga pärast Eestist ära kolimist ma olen omaks võtnud ka teisi kultuure ja sellest on saanud selline veits mixed culture.“

Kodueesti ja väliseesti kultuuri erinevust tunnetavad ka teised vastajad, viidates eesti kultuurile just väliseesti kultuurina: „Mulle meeldib väliseesti kultuur. See ei kattu täienisti 'eesti kultuur'iga kuid 'eesti kultuur' on üheks oluliseks lätteks. Nagu Quebec pole Prantsusmaa ja nagu USA pole Inglismaa nii ka pole Toronto eestlus see mis Tallinnas. See toitub ka iseenesest kui sellele hoolt anda.“

Väliseestlased, kes on Eestist varem lahkunud, tunnevad, et nende eesti kultuuri tunnetus on mõnes mõttes aegunud: „oluline suurel määral, kuigi mu ootused kvaliteedile on teises kohas kui sageli kodueestlasel, tunnen et on minu kultuur, kuigi minu kultuur on mingis mõttes seisma jäänud sel tasandil mis ta oli mu nooruses, st et on asju millest on raske aru saada(mitte keeleliselt)“.

Kuna kultuur on midagi, mis muutub ühiskonnas pidevalt, siis väliseestlased, kes on juba pikemat aega eesti kultuuriruumist väljas olnud, peavad omaks seda eesti kultuuri, millest nad

omal ajal lahkusid. Samas arvab üks vastaja, et sellest vanast ja tuttavast kultuurist kinnihoidmine ei ole vajalik ning väliseestlased peaksid pigem omaks võtma selle riigi kultuuri, kuhu nad on kolinud: „Minu arvates on olulisem, avastada rohkem, oma uue kodumaa kultuuri ja traditsioone, on ju kodumaa valikul, väga oluline, tunda neid inimesi, kellega siin kodu jagad. Kümne küünega, oma eestlusest ja sealsetest kommetest kinnihoidmine, ei tee sind uuel kodumaal mitte õnnelikuks, vaid kibestunuks pigem.“

Kokkuvõttes on väliseestlased arvamusel, et väliseesti kultuur erineb kodueesti kultuurist: „Yes. But the väliseesti kultuur is different and unique from the kodueesti kultuur. I like them both. Both are very important to me.“

4.2.2. Lisaküsimused

Pärast jaotatud küsimusi tuli veel kaks ühist küsimust teemal „Sinu vaade Eestile ja eestlusele“. Selles osas vastasid kõik 256 vastajat.

Küsimus 1. Millised kolm sõna seostuvad Sul esimesena Eestiga?

See küsimus esitati eesmärgiga leida, missugused seosed on väliseestlastel Eestiga. Vastustes kordusid järgmised sõnad: kultuur, pere, sugulased, kodu, Eesti, loodus, ema, linnade nimed (Tartu/Tallinn), keel, vabadus, ajalugu, ilu, vanemad, mets/lilled, meri, toidusõnad (ka lihtsalt sõna ‘toit’), rahvariided, lapsed ja lapsepõlv, laul, laulupidu ja tants, ilmaga seotud sõnad ja aastaajad, sinine (sinimustvalge) ning sõna ‘pärimus’. Neid sõnu vaadates leian, et väliseestlaste vaated Eestile on üsna stereotüüpsed ja üldistavad. Saab väita, et kõik need mainitud asjad on Eestiga tugevalt seotud, aga eesti kultuur ei piirdu vaid nendega.

Küsimus 2. Mis teeb Sinu hinnangul eestlasest eestlase?

“Töökus ehk “virkus”, vastupidavus ehk “visadus” ja “sitkus”, enesevalitsus ehk “meelekindlus” ja leppimine piskusega ehk vähenõudlikkus kuuluvad juba ammust ajast eesti rahvuslike iseloomuomaduste hulka, mida võõrsil võrdlemine teistega teritagu meile veel markansemalt teadvusesse.” (Loorits 1953: 88) Eelnev on näide sellest, kuidas on välismaale kolivatele eestlastele näidatud ette, missuguseid kvaliteete endast hoida siis kui välismaale kolida. Samas, on ta osaliselt kooskõlas mõnede selle küsimuse vastustega. See vastus on esitatud, et leida see, mida väliseestlased arvavad eestlusest ja kuidas nad defineerivad, kes saab olla eestlane ja kes mitte.

Vastuste hulgas oli umbes 10 mainimist töökusest ja 5 kangekaelsusest. Need on kvaliteedid, mida need vastanud arvavad, et eestlane peab omama. Need mõlemad mõisted on otseses kooskõlas Looritsa tsitaadiga ja seega võib oletada, et need on stereotüüpsed aspektid eestlaste iseloomust, mida samas ka väga hoitakse ja mille üle ollakse uhked. Need on jooned, mida eestlane ei peaks kaotama isegi välismaale kolides ja isegi teist kultuuri omaks võttes. Kui jälgida Looritsa loogikat, on need aspektid eestlastest, mis hoiavad inimesi ühendatuna Eestiga isegi siis, kui eesti keel ja kultuur on unustatud. Kuid tekib küsimus, et isegi kui neid hoida alal teises kultuuris olles ja kui unustada keel ja kultuur, siis need aspektid on midagi, mis on nii üldised, et neid ei saaks siduda ainult eestlusega.

Selles küsimuses seostati kõige rohkem eestlusega ja eestlastega järgmist: keel (91 vastust), kultuur (59 vastust), armastus (17 vastust), riigis sündimine (14 vastust), geneetika ja juured (12 vastust) ja austus (7 vastust). Lisaks oli umbes 25 vastust selles laadis, et kui inimene ise tunneb, et ta on eestlane, siis ta ongi eestlane. Keel oli kõige enam mainitud aspekt selles, mis teeb eestlasest eestlase. Selle küsimuse vastus keele kohta oli suhteliselt huvitav kõrvutades seda vastustega küsimusele nr 11, kus 93% vastanutest väitis, et nad tunnevad ennast eestlasena oma keeleoskusest olenemata. On huvitav, et väliseestlased arvavad, et nemad ise on ikka eestlased olenemata sellest, kas nad räägivad eesti keelt või mitte, aga kui vaadata üldiselt seda, mis teeb eestlasest eestlase, siis keelt nimetatakse kõige olulisema aspektina. Tekib huvitav vastuolu minateised, kus endale ja teistele on seatud erinevad eestlaseks olemise standardid. Väliseesti kogukondade peamiseks mureks kerkib tihti nooremate põlvkondade keeleoskus, või pigem selle oskamatus. Näide sellest on Kanada, Vancouveri Eesti Seltsi väljendatud mure, et nende noortel ei ole kokkupuuteid tänapäevase eesti kõnekeelega, kust võiks grammatikareegleid paremini õppida. Seetõttu on noorema põlvkonna keeleoskus vähene ja omavahelises suhtluses eelistatakse inglise keelt. Nende seltsiga on seotud paarsada eestlast, ning nad tegelevad koos rahvatantsu, koorilaulu, koguduste ja pensionäride klubiga. Ka mainitakse eesti raadio uudiste ja telesaadete jälgimist. Kuid eelnevast ei piisavat, et eriti noored keele selgeks saaksid. (Lakson 2015) Eesti keele õpetamine välismaal on lihtsam, kui tegemist on läbinisti eesti perega, kus kasutatakse pere sees vaid eesti keelt. Selles situatsioonis omandab laps eesti keele kui esimese keele lihtsalt. Sellised pered olid pagulasaastate alguses pigem enamuses. Kui aga üks lapsevanematest on teisekeelne, siis see vanem, kes lapsega oma keeles rohkem vestleb, kujundabki lapse prima keele. See on teise põlvkonna hulgas nähtavam. Kolmanda pagulaspõlvkonna hulgas on ka

selliseid vanemaid, kes ühel või teisel põhjusel ei õpeta lapsi üldse eesti keelt kasutama. (Salasoo 2010: 180)

Oma uurimuse tulemusena leidsid Ojamaa ja Valk (2011), et võrdluses uute ja vanade väliseestlaste vahel oli etniline ja riigiindentiteet sarnasel tasemel, samas kui kodueestlaste jaoks oli eestlaseks olemise sisu teisenenud. Valk ja Ojamaa mainivad, et eestlaseks olemine on väliseestlaste jaoks huvitav aspekt mitmekultuurilises identiteedis ja mitte kohustus, nagu seda nähti varasematel väljarände lainetega lahkunud väliseestlaste puhul. Leiti ka, et nii uued kui vanad väliseestlased on tugevalt mitmekultuurilised, kuigi uued on sellele pigem avatumad. (Valk, Ojamaa 2011: 27)

Kui mõelda Eesti peale, siis tuleb ühe esimese asjana meelde laulupidu ja laulmine. See on oluline osa ka Eesti ajaloo ja eesti kultuurist. Ka vastajad olid sellel arvamisel, kuna sellele küsimusele vastanutest mainisid viis ka laulmist. Eesti identiteedi puhul on tuumväärtused olulised ja leiavad otsese väljenduse laulupeo traditsioonis, mis aitab luua eesti juurtega inimestel emotsionaalse sideme eesti identiteediga, mis mõjutab nende enesemääratlust. (Ehala 2017: 172) Seda kinnitavad vastused nii küsimusele “Millised kolm sõna seostuvad Sul esimesena Eestiga?” (vt lisaküsimused, küsimus 1.) kui ka küsimusele, milles tunti huvi, mis põhjustel vastajad Eestis käivad. Esimese puhul seostati Eesti ja eestlusega laulupidu ja laulmist ja teise puhul mainisid nii mõnedki, et üks oluline põhjus Eestis käia on laulupidu. Ojamaa ja Karu-Kletteri varemases uurimuses on ka välja tulnud, et teise põlvkonna väljarännanud on maininud oma eestluse säilitamise või avastamise murdepunktina just laulupeol osalemist. Enesemääratluse kõrval peetakse siiski tähtsaks armastust Eesti vastu ehk emotsionaalset sidet, mida kodueestlased ei maininud eriti oma keeleoskuse ja kultuuritausta igapäevasuse tõttu. (Ojamaa, Karu-Kletter 2014)

4.3 Järeldused

Töö alguses püstitasin hüpoteesi, et väliseestlaste rahvusidentiteet (enese määratlemine eestlasena) erineb märkimisväärselt kodueestlaste omast, olenemata vanusest, eesti keele oskusest või sellest, mis on väliseestlaste elukohariik (vt lisa 7). Vaadeldes küsimuste vastuseid, leian, et suurem osa vastajatest on lahkunud Eestist välismaale väljarände teise või kolmanda laine ajal. 16. küsimuse (esimesena selles töös käsitletud küsimuse) vastuste järgi näeme, et suurem osa vastajatest on Eestis sündinud ja alles hiljem välismaale kolinud. Peale selle, kui vaadata 1. küsimust vanuse

kohta, on 82% vastajatest vanusegruppides 35 ja vanemad (vanusegruppide täpsemat jaotust vt 1. küsimuse juurest). Hüpoteesist lähtuvalt on püstitatud ka uurimisküsimused. 2. küsimuses on näha, et suurem osa vastajatest oskab eesti keelt ja peab seda enda kõige tugevamaks keeleks. Seega on väliseestlaste rahvusidentiteet seotud tugevalt nende keeleidentiteediga. 3. küsimusele oma eesti keele taseme kohta vastasid üle pooled, et nende eesti keel on väga hea või emakeele tasemel. See näitab, et väliseestlaste ideoloogia järgi on väga tähtis eesti keelt ja selle taset isegi välismaal elades alal hoida (vt ptk 3.5, et saada täpsemat infot väliseesti ideoloogia kohta). 4. ja 5. küsimuses uuriti väliseestlaste käitumise muutuste kohta eestikeelses seltskonnas. Vastavalt 256 ja 126 vastajat arvas, et eestikeelses seltskonnas muutub nende käitumine igal juhul, kas siis negatiivses või positiivses mõttes. Sellest saab järeldada, et need väliseestlased, kelle käitumine muutub positiivses suunas (avatum, jutukam, rõõmsam), tunnevad end rohkem koduselt eestikeelses seltskonnas kui need, kelle käitumine muutub negatiivses suunas. Nende puhul, kelle käitumine muutub negatiivses suunas (vaiksem, kurvem, ebakindlam), väidan, et nad ei tunne ennast väga eestlastena. Kuigi kõik väliseestlased on eestlased, on ikkagi vahe, kas ennast tuntakse lihtsalt väliseestlasena või tuntakse end väliseestlase JA eestlasena. Keegi, kes peab end väliseestlaseks, tunneb end mugavalt teiste väliseestlastega oma elukohariigis, kuid mitte kodueestlastega. Kuid keegi, kes peab end väliseestlaseks JA eestlaseks, tunneb end mugavalt nii välis- kui ka kodueestlastega (oletatavalt tunneb ta end mugavalt ka oma elukohariigis). Siin tekib probleem kuulumisega, kuna väliseestlase ja eestlase mõiste on teineteisega seotud – mõiste „väliseestlane“ ei saaks eksisteerida ilma mõistetuna „eestlane“. Kui väliseestlane ei tunne end lisaks väliseestlase tunnetusele eestlasena, tekib tema identiteedis probleem nii puhtalt definitsiooni põhjal kui ka oletatavalt tema identiteeditunnetuses. Kui põhiosa väliseestluse identiteedist, s.t eestlus, ära võtta, tekib identiteedis auk ja probleem, kuna ei teata enam, kuhu kuulutakse. Viitan siin taas töö mottole (Preece 2016: 2).

6. küsimuses uuriti, kas väliseestlaste eesti keele oskus on muutnud nende suhtluse teiste eestlastega lihtsamaks või raskemaks. 52% vastas, et see on muutnud suhtluse lihtsamaks. 38,7% vastas, et see ei ole mõjutanud nende suhtlust. Nagu näha, siis üle 50% on arvamusel, et nende eesti keele oskus on muutnud suhtluse teiste eestlastega lihtsamaks. See on muidugi loogiline, et eestlastega on lihtsam suhelda eesti keeles, kuid näitab ka seda, et kodueestlastega võib olla raskem suhelda, kui keelt ei osata väga hästi. Seda avaldati ka mitmes vastuses, öeldes, et kuigi vastaja

tunneb end eestlasena, käitatakse temaga ikka nagu välismaalasega, kuna ta ei räägi eesti keelt väga hästi, mis omakorda mõjutab vastaja enesekindlust proovida eesti keeles uuesti rääkida.

7. küsimuses uuriti väliseestlaste enesekindluse kohta eestikeelses seltskonnas ning suurem osa vastas, et nad tunnevad ennast enesekindlana. Arvan, et see näitab väliseestlaste seost Eestiga ja nende eraldatust Eesti kultuuri stereotüüpidest ning eeldustest mida väliseestlased on küsimuses 8. kodueestlaste kohta välja toonud .

8. küsimusele anti kõige sisukamaid vastuseid – väliseestlastelt küsiti, kas nad on märganud enda ja kodueestlaste vahel erinevusi. Suurem osa vastas küsimusele jah, erinevusi märgatakse, kuid need vastajad tõid esile mitmesuguseid erinevusi. Paljud asetasi end kodueestlastega vastasseisu, viidates kodueestlastele negatiivses võtmes ja endale (väliseestlastele) positiivses. See vastab otseselt ka ühele uurimisküsimusele: kuidas suhestuvad väliseestlased kodueestlastega ja kuidas erinevad nende vaated kodueestlaste suhtes, võrreldes iseendaga? Väliseestlased näevad end üldiselt pigem positiivselt ja kodueestlasi pigem negatiivselt. Vastuseid vaadeldes oli näha vastandust ka „vanade“ ja „uute“ kodueestlaste vahel, lähemalt käsitleti Valgu ja Ojamaa uurimuses „Muusika perspektiivid identiteedi väljakujundamisel“. Väliseestlased avaldasid selget poolehoidu „vanadele“ kodueestlastele. Mainiti palju, et eesti kultuur on nii palju muutunud, et nad ei suhestu sellega enam nii väga. Samas võib väita, et sel ajal kui kodueesti kultuur on arenenud edasi, siis see eesti kultuur, mis eksisteerib veel väliseestlaste kogukondades, on „vana“ eesti kultuur. Siit on näha, kuidas eesti ja eriti väliseesti kultuurimälu hoiab alal „vana“ eesti kultuuri, samas kui kodueesti kultuur liigub edasi - hoides siiski alal ka neidsamu „vana“ eesti kultuuri aspekte, kuid natuke teistmoodi.

9. küsimuses uuriti, kas väliseestlased soovivad oma eesti keelt arendada, et rääkida teiste eestlastega. Vastused jagunesid peaaegu pooleks – 34% soovis ja 32% ei soovinud. Kui vaadelda selle küsimuse puhul „muu“ valiku vastuseid, on näha, et suurem osa arvab, et nende eesti keel on juba piisavalt hea või emakeele tasemel VÕI et eesti keel ei ole neile väga vajalik ja seega nad ei soovi seda arendada.

11. küsimuses uuriti, kas väliseestlased tunnevad end eestlasena oma eesti keele oskusest sõltumata. Siin tekkis huvitav olukord kõrvutuses teistele küsimustele antud vastustega. Kui vaadelda seda küsimust „Mis teeb eestlasest eestlase ja mis sõnad seostuvad Eestiga?“ koos kahe viimase küsimusega, on neis mõlemas sõna „keel“ üks kõige mainitumaid aspekte. Huvitaval kombel arvavad väliseestlased, et eestlaseks olemise üks peamisi aspekte on eesti keele oskamine,

kuid tunnevad samas, et nemad ise ei pea eesti keelt oskama, et olla eestlane. Näen sellist situatsiooni kui identiteedi või kuulumise kriisi. Väliseestlane soovib olla osa eestlase identiteedist, kuid eraldab enda eestluse teiste eestlusest, seades eestlaseks olemise lati teiste jaoks kõrgemale kui iseendale.

12. küsimuses uuriti, kas väliseestlased tunnevad, et eesti kultuur on neile omane, ning suurem osa tundis seda. Küsimus oli selle kohta, kas vastajatele meeldib eesti kultuur ja kas see tundub neile omane. Vastustes lähtuti enam-vähem sellest, kas eesti kultuur on neile oluline või mitte, kuid selles, kas eesti ja väliseesti kultuur teineteisest erinevad, oldi samal arvamusel. Üldiselt arvati, et väliseesti kultuur erineb eesti kultuurist. Samas olid paljud arvamusel, et mõlemad kultuurid on neile omased ja olulised. Peale selle oli neile oluline kohaliku (elukohariigi) kultuuri omaksvõtt ja selles osalemine. Väidan, et paljudel väliseestlastel on mitmekultuuriline identiteet, mille puhul nad tunnevad, et nad on osa mitmest kultuurist. Siin pole vahet, kas mitmest kultuurist saadakse osa täpselt sama palju või mitte – oluline on see, kas see tunnetus on olemas. Kui vastata küsimustele „Kas väliseestlaste identiteet erineb kodueesti identiteedist? Kui jah, siis kuidas väliseestlased ise seda tajuvad ja väljendavad?“, siis jah, väliseestlaste identiteet erineb kodueesti identiteedist, kui vaadelda väliseestlaste identiteeditunnetust. Väliseestlased peavad end mõnes mõttes grupiks, kes väljendab „algset“ või „vana“ kodueesti kultuuri ning näeb end osaliselt „paremana“ kui kodueestlased, samal ajal tundes, et nad ei kuulu kodueestlaste hulka. Kuigi küsimusele „Kas tunned ennast eestlasena oma keeleoskusest olenemata?“ vastasid paljud jah, siis teiste küsimustega suhestudes on näha, et see pole päris nii lihtne. Väliseestlased loovad eristuse enda ja kodueestlaste vahel, kuid teevad seda ka enda ja teiste väliseestlaste vahel. Seega järeldan, et väliseestlaste ja kodueestlaste identiteedid erinevad teineteisest väga, kui vaadelda seda väliseestlaste vaatepunktist.

Töö alguses oli esitatud kaks uurimisküsimust: 1. Kuidas tajuvad ja sõnastavad väliseestlased oma rahvusidentiteeti? 2. Kuidas suhestuvad väliseestlased kodueestlastega ja kuidas nende vaated ise endale kodueestlastega võrreldes erinevad?

Vastuse esimesele küsimusele on leitav küsimustest 1-7, 11 ja 12 ning lisaküsimusest 2. Nendes avavad väliseestlased oma enesekuvandit ning oma rahvusidentiteeti, viimast eriti lisaküsimuses 2. See, kuidas vastajad piiritlevad eestlust ja eestlast, on suhteliselt hea peegeldus sellest, kuidas nad defineeriksid iseennast. Seda muidugi, kui nad ikka peavad ennast eestlaseks. Siin omandavad erilise rolli identiteedisümbolid, mille kaudu me end kultuuri kuuludes

identifitseerime ja representeerime. (Kotov 2005: 197) Eestlase sõnastatud ja muude sümbolsete vormide kaudu edastatud ja edastatav normatiivne rahvusidentiteet ei kattu (vähemalt mitte igas punktis) inimeste endi tegeliku tajutud (rahvus)identiteediga. Viimane on enamasti mitmekesisem, voolavam, avatum, ebamäärasem kui sõnastatud kirjeldus. Huvitav situatsioon tekkis rahvusidentiteedi tunnetuse keele aspekti ehk keeleidentiteedi puhul, kuna teiste juures nähti paljudes vastustes olulisena keeleoskust, mida aga enda puhul nii oluliseks ei peetud. Väliseestlased määratlevad ennast ikka eestlasena, isegi siis, kui nad ei oska ise eesti keelt. Kuid teiste (välis)eestlaste suhtes, kes eesti keelt ei räägi, ollakse kriitilised. Siit sobib liikuda teise uurimisküsimuse juurde: kuidas suhestuvad väliseestlased kodueestlastega ja kuidas nende vaated iseendale kodueestlastega võrreldes erinevad? Siinse küsimustiku vastuste põhjal selgub, et väliseestlastel on kodueestlastele suhteliselt kriitiline vaade. Küsimuses kodueestlaste kohta oldi suhteliselt negatiivsed ning ennast (väliseestlast) peeti n-ö paremaks ning positiivseks. Nagu varem mainitud, näib väliseestlastel olevat komme võõristada nii teineteist kui ka kodueestlast, mis tekitab neile segadust identiteediga ning probleeme kuulumisega. Sama väljendasid ka mõned küsimustikule vastajad, nimelt paljud tundsid ennast eraldatuna või võõrana Eestis olles või eestlastega rääkides.

Seega saame vastuse uurimistöö hüpoteesile, et väliseestlaste rahvusidentiteet (enese määratlemine eestlasena) erineb märkimisväärselt kodueestlaste omast, olenemata vanusest, eesti keele oskusest või sellest, mis on väliseestlaste elukohariik. Selle töö analüüsi ning andmete põhjal järeldan, et püstitatud hüpotees peab paika.

Kokkuvõte

Lähtudes oma isiklikust huvist väliseestluse identiteedi vastu uurisin oma töös, kuidas väliseestlaste keel, kultuur ja eestlus erinevad kodueestlaste omadest ning mis neist tekitavad väliseestlastes eestluse tunnet ja mis mitte. Toetudes varasematele uurimustele ning identiteedi-, semiootika- ja väliseestluse-alasele kirjandusele, vastab uurimistöö järgmistele küsimustele: 1. Kuidas tajuvad ja sõnastavad väliseestlased oma rahvusidentiteeti? 2. Kuidas suhestuvad väliseestlased kodueestlastega ja kuidas nende vaated iseendale kodueestlastega võrreldes erinevad?

Alustasin analüüsi lühikesest väliseestluse ajaloo ülevaatest, alates 19. sajandist kuni tänapäevani. Eestlaste väljaränne kodumaalt ei ole alati olnud vabatahtlik ja seega on tähtis eristada “tavalist” või “vabatahtlikku” väljarännet ja sunnitud väljarännet ehk küüditamist. Identiteedi erinevaid jaotustest on töö keskmes ennekõike rahvusidentiteet, kuid lisaks käsitletakse ka gruppidentiteeti, kultuurilist identiteeti, keeleidentiteet, etnilist identiteeti ja mitmekultuurilist identiteeti, mille abil saab uurida väliseestlaste identiteeditunnetust. Väliseesti ideoloogiast vaadeldes tuleb välja, et väliseestlased peavad eesti keelt üheks kõige olulisemaks aspektiks nende identiteedis ning oma päritoluriigist kaugel elades tekib paljudel väliseestlastel tunne, et nad on võõrad nii iseenda kui ka kodueestlaste suhtes. Mõlemad eelmainitutest väliseesti ideoloogia aspektidest kajastuvad tugevalt küsitluse vastustes ja analüüsis. Sellega seoses tekib väliseestlastel tihti probleem kuulumisega: tunnetus, nagu kuulutaks mitmesse kohta (mitmikidentiteet) või ei kuuluta kuhugi. Põhiline töös kasutatud andmestik pärineb küsitlusest, mis oli mõeldud väliseestlastele üle maailma ja mida jagati sotsiaalmeedia kaudu. Küsitlus oli koostatud minu isikliku huvi ning eelnevate uurimuste põhjal. Kokku oli küsimusi 48. Selles töös analüüsiti nendest küsimustest sügavuti vaid 11 küsimust; lisaks kasutati nende 11 küsimuse vastuste analüüsimisel osaliselt veel kahe teise küsimuse vastuseid. Küsitluse vastuseid analüüsiti lisaks eelmainitutele ka kultuuri (sh kultuuri tõlkimise) ja kultuurimälu ning väliseesti ideoloogia vaatenurgast ning analüüsi tulemusel vastati alguses esitatud uurimisküsimustele ning nende kaudu ka hüpoteesile, et väliseestlaste rahvusidentiteet (enese määratlemine eestlasena) erineb märkimisväärselt kodueestlaste omast, olenemata vanusest, eesti keele oskusest või sellest, mis on

väliseestlaste elukohariik. Töö tulemusena leidsin, et püstitatud hüpotees peab paika. Hüpoteesi kontrollimiseks lähtusin analüüsis kahest uurimisküsimusest, millest esimene kõlab järgmiselt: Kuidas tajuvad ja sõnastavad väliseestlased oma rahvusidentiteeti? - Sellele küsimusele ühtset vastust ei ole, väliseestlased defineerivad seda väga varieeruvalt, kuid ikkagi kodueestlastest erinevalt. Teine uurimisküsimus oli sõnastatud järgnevalt: Kuidas suhestuvad väliseestlased kodueestlastega ja kuidas nende vaated iseendale kodueestlastega võrreldes erinevad? Vastus eelnevale küsimusele oli suhteliselt üllatav, kuna selgus, et väliseestlased on kodueestlaste suhtes võrdlemisi kriitilised.

Kirjanduse loetelu

Anniste, Kristi. 2014. *East-West migration in Europe: The case of Estonia after regaining independence*. Doktoritöö. Tartu Ülikooli loodus- ja tehnoloogiateaduskond. Tartu Ülikooli ökoloogia- ja maateaduste instituut, geograafia osakond.

Assmann, Jan. 2012. Kollektiivne mälu ja kultuuriline identiteet. Tlk Hein, Kalle. *Akadeemia* 10: 1775-1814.

Anteby-Yemini, Lisa; Berthomière, William 2005. *Diaspora: A Look Back on a Concept*. Centre de recherche français à Jérusalem. *Varia*, 262-270.

Benet-Martínez, Verónica; Hong, Ying-yi. 2014. Introduction. Rmt: Benet-Martínez, Verónica; Hong, Ying-yi (toim.), *The Oxford Handbook of Multicultural Identity*. Oxford University Press, 1-10.

Bhabha, Homi K. 1996. *Culture's in-between*. Rmt: Hall, Stuart; du Gay, Paul (toim.), *Questions of Cultural Identity*. London, Thousand Oaks; New Delhi: Sage Publications, 53-60.

Eesti Statistika. Kättesaadav:

https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvaloendus__rel2021__pelisus-ja-ranne__siseranne-tagasipoordumine 29.05.2023

Eesti õigekeelsussõnaraamat õs 2018. Kättesaadav: <https://www.eki.ee/dict/qs/> 29.05.2023

Ehala, Martin. 2010. Keel ja ühiskond. Väliseesti kogukondade jätkusuutlikkusest. Rmt: Praakli, Kristiina; Viikberg, Jüri (toim.). *Eestlased ja eesti keel välismaal*. Tallinn. Eesti Keele Sihtasutus, 59–88.

Ehala, Martin 2017. Keele rollidest eesti rahvusidentiteedis. – Tammaru, Tiit (toim.), *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017: „Eesti rändeajastul”*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 171-178.

Ehala, Martin. 2018. *Identiteedimärgid. Ühtekuuluvuse anatoomia*. Tallinn: Künnimees.

Ferdman, Bernardo. 1990. Literacy and Cultural Identity. *Harvard Educational Review* 60(2): 181–205.

Global Estonian. Tagasipöördumine Eestisse. Kättesaadav: <https://globalestonian.com/> 29.05.2023

Integratsiooni sihtasutus. 2022. Kättesaadav: <https://integratsioon.ee/tagasipoordumistoetus> 29.05.2023

Integratsiooni Sihtasutus. 2022. 11. Veebruar. *Eestisse Tagasipöördujale*. Kättesaadav: <https://www.eesti.ee/et/kodakondsus-ja-dokumendid/eestisse-tagasipoeoerdujale> 29.05.2023

Jürgenson, Aivar; Jürisson, Sander 2010. Brasiilia eestlastest ja nende keelest. Rmt: Praakli, Kristiina; Viikberg, Jüri (toim.), *Eestlased ja eesti keel välismaal*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 285-303.

Kaldur, Kristjan. 2022. Ideaaltüüpiline väliseestlane - kas tegelikkus või rahvusromantiline ettekujutus? Balti Uuringute Instituut. Kättesaadav: <https://www.ibs.ee/en/ideaaltuupiline-valiseestlane-kas-tegelikkus-voi-rahvusromantiline-ettekujutus/> 29.05.2023

Kaldur, Kristjan; Telve, Keiu; Pertsjonok, Nastja; Reitalu, Liisi; Derevski, Robert; Jurkov, Kirill; Khrapunenko, Maria; Podgoretskaya, Darya; Kivistik, Kats; Toomik,

Kristiina; Vogel, Emily; Henahan, Richard 2022. *Eesti väliskogukonnad: identiteet, hoiakud ja ootused Eesti riigi suunal*. Balti Uuringute Instituut, Rakendusliku Antropoloogia Keskus.

Kaša, Rita; Mieriņa, Inta (toim.) 2019. *The Emigrant Communities of Latvia: National Identity, Translational Belonging and Diaspora Politics*. Springer.

King, Russell; Kuschminder, Katie (toim.) 2022. *Handbook of Return Migration*. Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing.

Kulu, Hill 1992. *Eestlased maailmas. Ülevaade arvukusest ja paiknemisest*. Diplomitöö. Tartu: Tartu Ülikool.

Kumer-Haukanõmm, Kaja 2012. *Teisest maailmasõjast tingitud Balti pagulaste problemaatika aastatel 1945-1952 Eesti pagulaste näitel*. Diplomitöö. Tartu: Tartu Ülikooli ajaloo- ja arheoloogia instituut.

Kumer-Haukanõmm, Kaja; Telve, Keiu 2017. 2.1.Eestlased maailmas. — Tammaru, Tiit (toim.), *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017 „Eesti rändeajastul”*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 74-81.

Kotov, Kaie 2005. Kultuur, identiteet ja enesekirjeldus. *Acta Semiotica Estica II*, 184-192.

Könninge, Reti 2019. *Väliseesti noorte identiteet ja eestlus*. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool, eesti ja üldkeeleteaduse instituut.

Laar, Mart 2006. Deportation from Estonia in 1941 and 1949. *Estonia Today*, Fact Sheet June 2006. Tallinn: Estonian Ministry of Foreign Affairs.

Lakson, Piret 2015. Kanada väliseestlased muretsevad eesti keele kadumise pärast noorte seas. *Postimees*. Kättesaadav: <https://www.postimees.ee/3288013/kanada-valiseestlased-muretsevad-eesti-keele-kadumise-parast-noorte-seas> 29.05.2023

Loorits, Oskar 1953. Pagulaskodude kasvatusmuresid. *Iseseisvuslaste Kirjavara*. 9. Tõrvik. Vadstena Affärstryck.

Lotman, Juri. 1990a. *Universe of the Mind. A Semiotic Theory of Culture*. Tõlk. Ann Shukman. Indiana University Press. : 11-19

Lotman, Juri 1990b. „Kunstikooslus kui olmeruum“: Rmt: J. Lotman, Kultuurisemiootika. Tallinn: Olion, 304-316.

Lotman, Juri. 1999. Semiosfäärist. Rmt: *Semiosfäärist*, koost. ja tlk. Kajar Pruul. Tallinn: Vagabund, 39-52.

Lotman, Juri 2001. *Kultuur ja plahvatus*. Lotman, Piret (tlk). Tallinn. Varrak.

Lotman, Juri 2010. Kultuur ja informatsioon. Rmt: J. Lotman, *Kultuuritüpoloogiast*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 26-30.

Lotman, Juri 2013. Kultuurimälu. Salupere, Silvi (tlk). *Akadeemia* 10: 1736-1746.

Lytra, Vally. 2016. *Language and ethnic identity. The Routledge Handbook of Language and Identity*. Routledge, 131-145.

Ojamaa, Triinu, Valk, Aune. 2011. Identiteedist ja selle muutumisest väliseesti ühiskonnas. – *Rahvuslik Kontakt* 4: 21–27.

Ojamaa, Triinu; Karu-Kletter, Kristel 2014. Diasporaa-eestlaste enesekuvand muutuvast maailmas. *Methis. Studia humaniora estonica* 10(3): 173-196

Povilaitis, Kaire 2019. Tagasipöördujate kogemused ja õpivajadused Eestis kohanemisel ja tööle asumisel. Uurimik (TLÜ andragoogika osakonna seminaritööde kogumik). Kättesaadav: <https://andragoogika.tlu.ee/tagasipoordujate-kogemused-ja-opivajadused-eestis-kohanemisel-ja-toole-asumisel/> 29.05.2023

Praakli, Kristiina; Viikberg, Jüri 2010. Väliseesti keele uurimisest. – Praakli, Kristiina; Viikberg, Jüri (toim.), *Eestlased ja eesti keel välismaal*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 11–33.

Praakli, Kristiina. 2017. 4.3. Muutused eesti kogukondades ja eesti keele oskus. — Tammaru, Tiit (toim.), *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017: Eesti rändeajastul*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 188-194.

Preece, Siân. 2016. *The Routledge Handbook of Language and Identity*. Routledge.

Randviir, Anti 2018. Sotsiosemiotika. - Salupere, Silvi; Kull, Kalevi (toim.), *Semiootika*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 230-251.

Reintam, Häli Ann 2014. *Eesti välisränne 1920-1940*. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool, ajaloo ja arheoloogia instituut.

Salasoo, Tiiu 2010. Pagulaspõlvkonna laste eesti keele omandamine. - Praakli, Kristiina; Viikberg, Jüri (toim.), *Eestlased ja eesti keel välismaal*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 177-189.

Tammaru, Tiit; Kumer-Haukanõmm, Kaja; Anniste, Kristi 2010. Eesti diasporaa kujunemise kolm lainet. – Praakli, Kristiina; Viikberg, Jüri (toim.), *Eestlased ja eesti keel välismaal*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 35–57.

Tamm, Marek 2012. Egüptoloogiast kultuuriteooriasse: Jan Assmann. *Akadeemia* 10, 1787-1790.

Tiit, Ene-Margit 2015. *Eesti viimase veerandsajandi välisränne. Statistiline hinnang. Rahvastiku areng. Population Trends*. Tallinn: Statistikaamet.

Torop, Peeter 2018. Kultuurisemiootika. – Salupere, Silvi; Kull, Kalevi (toim.), *Semiootika*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 201-229.

Valk, Aune (toim.) 2002. *Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis. Kultuuridevahelisi uurimusi 20. sajandi lõpust*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Valk, Aune; Karu, Kristel 2002. Eesti identiteet Eestis ja Rootsis. – Valk, Aune (toim.), *Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis: kultuuridevahelisi uurimusi 20. sajandi lõpust*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 125–141.

Valk, Aune 2010. Keel ja identiteet. Keele roll eestlaste identiteedis. – Praakli, Kristiina; Viikberg, Jüri (toim.), *Eestlased ja eesti keel välismaal*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 113–141.

Valk, Aune; Ojamaa, Triinu 2011. Identiteedist ja selle muutumisest väliseesti ühiskonnas. *Rahvuslik KONTAKT*. 4 (212) Rahvuskaaslaste erinumber. Stockholm. Rootsi Eestlaste Liidu Väljaanne.

Ventsel, Andreas 2018. Poliitikasemiootika. – Salupere, Silvi; Kull, Kalevi (toim.), *Semiootika*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 398-414.

Verschik, Anna. 2017. 4. Ränne, identiteedi- ja keelemuutused. — Tammaru, Tiit (toim.), *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017: Eesti rändeajastul*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 165-170.

Lisad

Lisa 1. Küsimustik eesti keeles

Küsitluse algusesse oli lisatud järgmine tekst:

Tere tulemast täitma küsimustikku väliseestlastele! Küsimustiku eesmärk on mõista Sinu kui väliseestlase suhet Eestiga. Kõik vastused on anonüümsed ja neid kasutatakse Tartu Ülikooli semiootika osakonnas õppiva Tshinar-Kristi Shahmardani uurimistöös bakalaureusetöö tarbeks. Lisainformatsiooni saamiseks või uurimistööga seotud küsimuste korral kirjutage palun mu meiliaadressil tshinar@gmail.com

Küsimustiku täitmine peaks võtma umbes 10-15min.

Ja küsitluse lõppu oli lisatud järgmine tekst:

Loodan, et küsimustikule vastamine oli Sulle huvitav ja et avastasid midagi iseenda ning oma eestlaseks-olemise kohta. Küsimustiku tulemused saab teada 2023. aasta juulis. Kui Sul on küsimusi või kommentaare, saad lisada need all olevasse lahtrisse. Kui soovid, et tulemused saadetakse Sulle meilile, lisa palun oma meiliaadress allpool asuvasse viimasesse lahtrisse. Palun võta arvesse, et kui Sa lisad oma meiliaadressi, siis Su täielik anonüümsus ei säili, kuid Sinu isiku teadasaamine või suhe uurimistöö tegijaga ei mõjuta uurimust ega selle tulemusi. Nagu alguses mainitud, võid vajadusel saata ka ise meili aadressile tshinar@gmail.com. Pärast küsimustiku esitamist ei saa enam vastuseid muuta, seega kui tunned, et see on vajalik, vaata palun oma vastused üle. Kui Sul on võimalik, siis palun jaga seda küsimustikku ka teistele väliseestlastele enne 16. aprilli. Mida rohkem vastuseid laekub, seda täpsemalt saab uurimuse läbi viia.

Küsimustiku vastuseid säilitatakse 12 kuud.

Enne jaotust, ühisteks küsimusteks tekkisid järgnevad küsimused:

1. Kui vana Sa oled? *⁹

⁹ ‘*’ märgiga tähistatud küsimused olid märgitud kohustuslikuks. Pärast igat jaotust, peale kõige esimest, oli küsimus: ‘Kas soovid midagi lisada?’

2. Mis on Sinu esimene keel (keel, mida valdad kõige paremini) - kas eesti või mõni teine keel? Kui mõni teine, siis mis keel ja mis asjaoludel on see kujunenud Sinu esimeseks keeleks? *
3. Palun hinda oma eesti keele oskuse taset. *
4. Kas Sa oled täheldanud, et eestikeelses seltskonnas - isegi kui Sa ise eesti keeles ei räägi - käitud Sa teistmoodi kui muukeelses seltskonnas? *
5. Kui vastasid, et keel mõjutab Sinu käitumist, siis missuguseid erinevusi oma olekus oled tähele pannud? Palun kirjelda.
6. Kuidas on Sinu eesti keele oskus mõjutanud Sinu suhtlust eestlastega?*
7. Kas Sa tunnend ennast eestikeelses seltskonnas enesekindlalt?*
8. Kas märkad erinevusi enda ja kodueestlaste vahel? Palun kirjelda neid erinevusi.*
9. Kas Sa soovid arendada oma eesti keelt eesmärgiga suhelda paremini teiste eestlastega?*
10. Kui oluline on Sinu jaoks eesti keeles suhtlemine?*
11. Kas Sa pead ennast eestlaseks oma keeleoskusest olenemata?*
12. Kas Sulle meeldib eesti kultuur ja kas tunnend, et see on Sinu kultuur? Kui oluline on eesti kultuur Sinu jaoks?*
13. Kui tarbid Eesti meediat, siis missugust ja kui tihti?*
14. Sünni- ja elukoht*
15. Mis riikides oled elanud (peale Eesti)?*
16. Mis on Sinu seos Eestiga? *

Küsimus n. 16 küsimustikus jaotuvad küsimustikku tegevad isikud viide gruppi.

Küsimused, mis esitati nendele, kes on sündinud Eestis, aga elavad hetkel välismaal:

1. Kui kaua oled Sa välismaal elanud?*
2. Kui tihti Sa käid Eestis?*
3. Kui kaua Sa tavaliselt korraga Eestis viibid?*
4. Mis on peamine põhjus, miks Sa Eestis käid?*
5. Mis on kõige pikem aeg, mis Sa Eestis elanud oled? *
6. Kas tunnend eesti slängi? Kui jah, kust seda õpid ja kus kasutad?*

Küsimused, mis esitati nendele, kes on sündinud Eestis, välismaal elanud ja tagasipöördunud:

1. Kui kaua oled nüüd pärast tagasipöördumist Eestis elanud?*
2. Kui kaua elasid Eestis enne välismaale kolimist?*

3. Kui kaua elasid välismaal? *
4. Kas Sul on välismaal elades Eestiga seotud arusaamu või ootusi, mis muutusid Eestisse tagasi kolides?*
5. Kas Sinu suhtumine Eestisse muutus pärast tagasipöördumist? Kui jah, kuidas? *
6. Kas Sul on plaanis kolida tulevikus välismaale? Kui jah, miks?*

Küsimused, mis esitati nendele, kes on sündinud välismaal ja elavad endiselt välismaal:

1. Kui tihti käid Eestis?*
2. Kui käid Eestis, kui kaua veedate siin aega? *
3. Mis põhjusel käid tavaliselt Eestis?*
4. Mis on kõige pikem aeg, mille oled veetnud Eestis? *
5. Kas tunnete eesti slängi? Kui jah, kust seda õpid ja kus kasutate? *
6. Kas Sul on plaanis tulevikus Eestisse kolida? Kui jah, miks?*

Küsimused, mis esitati neile, kes on sündinud välismaal ja elavad nüüd Eestis:

1. Kui kaua oled nüüd Eestis elanud?*
2. Kui kaua elasid välismaal?*
3. Missugune oli sinu suhtumine Eestisse välismaal elades ja kuidas see muutus, kui kolisid Eestisse?*
4. Kas Sul on plaanis kolida tulevikus välismaale? Kui jah, miks?*

Küsimused, mis esitati neile, kes on sündinud välismaal, elanud Eestis ja kolunud uuesti välismaale:

1. Kui kaua oled Sa nüüdseks välismaal elanud?*
2. Kui tihti käid Eestis? *
3. Kui käid Eestis, kaua veedate seal aega?*
4. Mis põhjusel käid tavaliselt Eestis?*
5. Kas tunnete eesti slängi? Kui jah, kust sa seda õpid ja kus kasutate? *
6. Kui kaua elasid vahepeal Eestis?*
7. Missugused ootused Sul olid Eesti kohta enne Eestisse kolimist?*
8. Kas Sul on plaanis tulevikus Eestisse kolida? Kui jah, miks?*

Pärast jaotatud küsimusi, tulid veel kaks ühist küsimust, mis olid teemal 'Sinu vaade Eestile ja eestlusele':

1. Millised kolm sõna seostuvad Sul esimesena Eestiga?
2. Mis teeb Sinu hinnangul eestlasest eestlase?

Lisa 2. Küsimustik inglise keeles

The beginning of the questionnaire had the following text:

Welcome to the questionnaire for Estonians living abroad. The purpose of the following questionnaire is to identify your relationship with Estonia as an Estonian abroad. The answers are all anonymous and they are used for the research of Tshinar-Kristi Shahmardan's bachelor's thesis, who studies in the department of semiotics at the University of Tartu. For additional information or related questions, please write to tshinar@gmail.com

Filling out this questionnaire should take about 10-15min.

The ending of the questionnaire had the following text:

I hope you enjoyed the questionnaire and discovered something about yourself and your connection to Estonia. The results of the questionnaire will be known by July 2023. If you have any questions or comments, you can add them in the box below. If you would like to receive the results later, please add your email in the last question box below. Please note that if you add your email, your complete anonymity may be lost, but this or your relationship with the researcher will not affect the study or its results. As mentioned at the beginning, you can also send an email to tshinar@gmail.com if necessary. After submitting the questionnaire, the answers cannot be changed, so please revise your answers if you feel it is necessary. If you can, please share this questionnaire with other Estonians abroad before April 16. The more responses there will be, the more accurate the research can be.

The answers to the questionnaire will be stored for 12 months.

1. How old are you? *¹⁰
2. What is your first language (the language you know the best)? If it is not Estonian, please explain why you know this language or what is the reason that it has become your first language? *
3. Please evaluate your competence in the Estonian language. *

¹⁰ Those questions marked with the sign ‘*’ were compulsory. After each section, except for the very first one, there was the question: ‘Do you wish to add anything?’

4. Have you noticed if your personality is somewhat different in Estonian-speaking company (even if you yourself do not speak Estonian) when compared to being in a non-Estonian company?*
5. If you replied that language influences your personality, what kind of differences in your behaviour have you observed? Please describe.
6. How have your Estonian language skills affected your communication with Estonians?
7. Do you feel confident in an Estonian-speaking environment?*
8. Do you notice differences between yourself and local Estonians? Please describe the differences.*
9. Do you wish to improve your Estonian language with the purpose of communicating better with other Estonians? *
10. How important is it for you to converse in Estonian?*
11. Do you consider yourself Estonian regardless of your language skills?*
12. Do you like the Estonian culture and do you consider it your culture? How important is the Estonian culture to you?*
13. If you consume Estonian media, then what kind and how often?*
14. Place of birth and living*
15. What countries have you lived in (other than Estonia)?*
16. What is your connection with Estonia? *

I was born in Estonia but now I live abroad

1. How long have you lived abroad? *
2. How often do you visit Estonia?*
3. When you visit Estonia, how long do you usually stay there?*
4. What is usually the main purpose of your visits to Estonia?*
5. What is the longest period that you have lived in Estonia? *
6. Do you know Estonian slang? If yes, where do you learn this and where do you use it?*

Born in Estonia, lived abroad and then moved back to Estonia

1. How long have you lived in Estonia now after moving back from abroad? *
2. How long did you live in Estonia before moving abroad?*
3. How long did you live abroad? *

4. While living abroad, did you have any views or expectations related to Estonia that changed when you moved back to Estonia? *
5. Did your view on Estonia change when you moved back? If yes, how?*
6. Are you planning to move abroad in the future? If yes, why?*

Born abroad and still living abroad

1. How often do you visit Estonia?*
2. When you visit Estonia, how much time do you spend here?*
3. What is usually the purpose of your visits to Estonia?*
4. What is the longest time you have spent in Estonia?*
5. Do you know Estonian slang? If yes, where do you learn this and where do you use it?*
6. Do you plan to move to Estonia in the future? If yes, why? *

Born abroad and now live in Estonia

1. How long have you now lived in Estonia? *
2. How long did you live abroad? *
3. What was your view on Estonia while living abroad and how did it change after moving to Estonia? *
4. Are you planning to move abroad in the future? If yes, why?*

Born abroad, lived in Estonia and moved abroad again

1. How long have you lived abroad? *
2. How often do you visit Estonia?*
3. When you visit Estonia, how much time do you spend there? *
4. What is usually the purpose of your visits to Estonia?*
5. Do you know Estonian slang? If yes, where do you learn this and where do you use it?*
6. How long did you live in Estonia before moving away again? *
7. What were your expectations on Estonia before you moved to Estonia? How did they change after living here for a while?*
8. Do you plan to move to Estonia in the future? If yes, why? *

Your view on Estonia and being an Estonian

1. What are the three words that first come to your mind when you think of Estonia?
2. In your opinion, what makes an Estonian?

Lisa 3. Küsimuse nr 2 vastused

Näide 1: “Soome keel, kuna suurema osa oma elust / oma kogu täisealise elu olen elanud Soomes.”

Näide 2: “Rootsi keel, kuna olen üle poole oma elust Rootsis elanud”

Näide 3: “Rootsi keel, kuna olen Rootsis sündinud”

Näide 4: “Rootsi keel, kuna olen Rootsis sündinud ja üleskasvanud.”

Näide 5: “Soome, kuna Elan ja töötan soomes aastast 1997”

Näide 6: “Rootsi keel. Rootsis sündinud ja Rootsi kollis jäänud.”

Näide 7: “Minu esimene keel oli eesti keel aga valdan rootsi keelt paremini kuna olen kõik haridus saanud Rootsi keeles.”

Näide 8: “rootsi keel, sündinud ja elan rootsis”

Näide 9: “Estonian- English. Grew up in Canada/ USA”

Näide 10: “English, born and raised in u.s. by Estonian immigrant parents”

Näide 11: “Swedish. I'm born in Sweden and my Mother is swedish so we've always talked swedish at home.”

Näide 12: “Rootsi keel, kasvasin Rootsi ühiskonnas, kuid mõnedel aladel on Eesti keele tugevam.”

Näide 13: “Inglise keel on veidi parem. Vanemad tulid minuga Ameerikasse kui olin 1. aastane ja olen seal elanud, koolis käinud, töötanud. Aga pean ütlema, et eesti keel on minu esimene keel, mida olen terve eluaeg kodus rääkinud ja väliseesti ühiskonna kasutanud. Olen enam-vähem kakskeelne.”

Näide 14: “English. My parents were both born in Estonia but left Estonia after world war 2 as refugees and migrated to Australia where I was born . .although we spoke Estonian at home , my brother and sister and I spoke English at school . “

Näide 15: “English. Moved to Canada when 3 years old.”

Erald kord:

Näide 1: “Estonian - born in Canada”

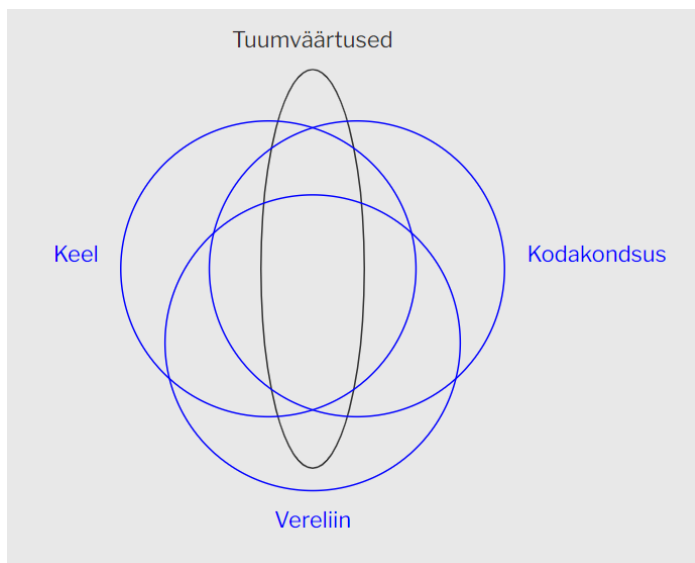
Lisa 4. Küsimuse nr 13 vastused

Paar isikut vastas, et ei tarbi. Kuid suurem osa vastasid tarbivat suhteliselt tihti, kas iga päev või vähemalt iga nädal. Vastati palju järgmiseid meediaid: Facebook ja Facebooki rühmad, ERR/Postimees/Delfi + ajalehed, raadio, televisioon (Aktuaalne kaamera, Eesti TV kanalid), raamatud, filmid, telesarjad, taskuhäälingud, uudised, Ringvaade, Elmar, ETV, Eesti päevaleht, Jupiter, YouTube, online uudised, naiste ajakiri, Rock FM, Õhtuleht, podcastid, Õnne13, TikTok, Klassikaraadio.

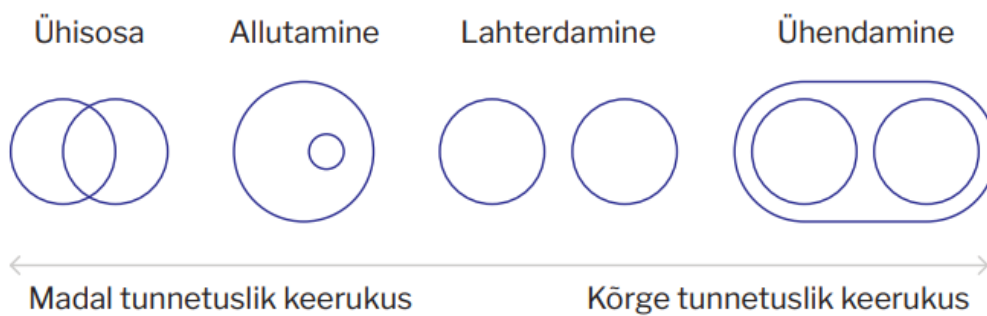
Need, kes tarbivad, tarbivad tihti. Need, kes tarbivad harva või ei tarbi üldse, ei maininud, mida tarbivad.

Üks vastus: Estonian media is mostly inane. It's full of naff stories about astrology and corrupt politics. I read the ERR webpage at times, but even that is full of typos and dumb articles.

Lisa 5. Martin Ehala (2017: 173) joonis rahvusidentiteedist

Lisa 6. Mitmikidentiteedi haldamine. Roccase ja Breweri (2002: 90) skeem, viidatud Ehala (2016/2017: 174) kaudu

Lisa 7. Küsimuse nr 15 vastused

256 vastajast on nad kollektiivselt elanud kas lühiaegselt või pikemalt 48 erinevas riigis, need riigid olles: Albaania, Austraalia, Austria, Belgia, Brasiilia, Gabon, Hispaania, Iirimaa, Indoneesia, Inglismaa, Island, Israel, Itaalia, Jaapan, Jeemen, Kanada, Kolombia, Kreeka, Küpros, Läti, Leedu, Luksemburg, Madalmaad, Malta, Mehhiko, Norra, Põhja-Iirimaa, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Rumeenia, Saksa, Saudi Araabia, Serbia, Šotimaa, Soome, Šveits, Taani, Tenerife, Tšehhi, Tšehhoslovakkia, Türgi, Uganda, Ukraina, USA, Uus Meremaa, Valgevene, Venemaa. Üks vastanutest lisas, et ta on ise elanud üle 30 erinevas riigis, ning vahetab riiki peaaegu iga aasta.

Selles loetelus on näha ka need riigid (Soome, Ameerika Ühendriigid, Rootsi, Kanada, Venemaa, Brasiilia), kuhu eestlased migreerusid juba esimese ja teise väljarände lainega.

Summary

Based on personal interest, the research on the identity of Estonians abroad (or Diaspora Estonians / expatriates / Foreign Estonians / Global Estonians) examines how the language, culture, and Estonianness of Diaspora Estonians differ from those of Estonians living in Estonia. What of them creates a feeling of belonging to Estonia in Diaspora Estonians, and what of them does the opposite. Based on previous studies and literature related to the topics of identity, semiotics and expatriation, the research answers the questions: 1. How do Estonians abroad perceive and articulate their national identity? 2. How do expatriates relate to Estonians at home and how do their views of themselves differ from Estonians “at home”? The questions mentioned above aid in the research to prove or disprove the hypothesis of this research, which is that the national identity of Diaspora Estonians (self-defining as Estonian) is significantly different from that of native (or local) Estonians, regardless of age, knowledge of the Estonian language or the country of residence.

Using different classifications of identity, this research focuses on the subject of national identity while also keeping in mind group identity, ethnic identity, language identity, cultural identity, and multicultural identity, with which this study approaches the perception of the identity of the Diaspora Estonian. The work relies heavily on the notion that identity only becomes a problem when a person's belonging is disrupted. The author already finds this in his personal experience, and thus the theme of belonging is reflected in his work. The main database is a survey that took place online and was shared through social media, which was aimed at expatriates around the world. In addition to the aforementioned, the answers to the survey will be analyzed with the help of culture (including the translation of culture) and cultural memory, as well as the ideology of the Global Estonians. This research also provides an overview of the history of the migration and immigration of the Foreign Estonians from the 19th century to the present day, which helps create depth and new levels of analysis related to the survey.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Tshinar-Kristi Shahmardan,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose Kultuurisemiootiline vaade väliseestlaste rahvusidentiteedile,

mille juhendaja on Elin Sütiste,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

29.05.2023

